

ДУХОВИТЕ НА АФРИКА

Ритуална западноафриканска уметност

ДУХОВИ АФРИКЕ

Ритуална западноафричка уметност

THE SPIRITS OF AFRICA

West African Ritual Art

ДУХОВИТЕ НА АФРИКА

Ритуална западноафриканска уметност

Скопје
Музеј на Македонија
2018

ДУХОВИ АФРИКЕ

Ритуална западноафричка уметност

Скопје
Музеј Македоније
2018

THE SPIRITS OF AFRICA

West African Ritual Art

Skopje
Museum of Macedonia
2018

Издавач / Publisher
НУ Музеј на Македонија / НУ Музеј Македоније / NI Museum of Macedonia

За издавачот / За издавача / For the publisher
Гордан Николов / Gordan Nikolov

Програмски директор / Program director
Илија Цурев / Ilija Curev

Автор на изложбата / Автор изложбе / Exhibition author
Александра Продановић Бојовић / Aleksandra Prodanović Bojović

Координатор и дизајнер на изложбата / Координатор и дизајнер изложбе / Exhibition coordinator and design
Гоце Наумов / Goce Naumov

Уредник на каталогот / Уредник каталога / Catalogue editor
Гоце Наумов / Goce Naumov

Дизајн на каталогот и плакатот / Дизајн каталога и плаката / Catalogue and poster design
Гоце Наумов и Леон Џинго / Goce Naumov and Leon Djingo

Техничка обработка / Техничка обрада / Layout
Леон Џинго / Leon Djingo

Фотографии во каталогот / Фотографије у каталогу / Catalogue photographs
Владимир Поповиќ / Владимир Поповић / Vladimir Popović
Бранко Косиќ / Бранко Косић / Branko Kosić
Фото-архива Печар / Фото-архив Печар / Pečar photo-archive

Превод на српски и македонски / Macedonian and Serbian translation
Татјана Трајковиќ / Татјана Трајковић / Tatjana Trajković

Превод на англиски / Превод на англиски / English translation
Андриана Драговиќ / Андриана Драговић / Andriana Dragović

Лектура на македонски / Лектура на македонском / Macedonian proofreading
Анета Попантоска / Aneta Popantoska

Лектура на српски / Лектура на српском / Serbian proofreading
Јеврем Живановиќ / Јеврем Живановић / Jevrem Živanović

Изложбата е финансиски подржана од / Изложбу су финансијски подржали / The exhibition is funded by
Министерство за култура на Република Македонија / Министарство културе Републике Македоније /
Ministry of Culture of the Republic of Macedonia
Скопски џез фестивал / Skopje Jazz Festival
Министерство за култура и информирање на Република Србија / Министарство културе и информисања
Републике Србије / Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia
Секретаријат за култура на град Белград / Секретаријат за културу града Београда /
Secretariat for culture of the City of Belgrade
Министерство за надворешни работи на Република Србија / Министарство спољних послова Републике Србије /
Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia
Кодинг Горска / Koding Gorska

СОДРЖИНА / САДРЖАЈ / CONTENTS

Вовед / Уводна реч / Introductory word 13

Гоце Наумов / Goce Naumov

За духовите на Африка: изложување на западноафрикански скулптури и маски во Музеј на Македонија . 16

О духовима Африке: излагање западноафричких скулптура и маски у Музеју Македоније 21

On the Spirits of Africa: Exhibiting West African Sculptures and Masks in the Museum of Macedonia 25

Александра Продановић Бојовић / Aleksandra Prodanović Bojović

Духовите на Африка: ритуална уметност на западна Африка 30

Духови Африке: ритуална уметност западне Африке 38

Spirits of Africa: Ritual Art of West Africa 45

Александра Продановић Бојовић / Aleksandra Prodanović Bojović

Каталожки единици / Каталожке јединице / Catalogue sections 53

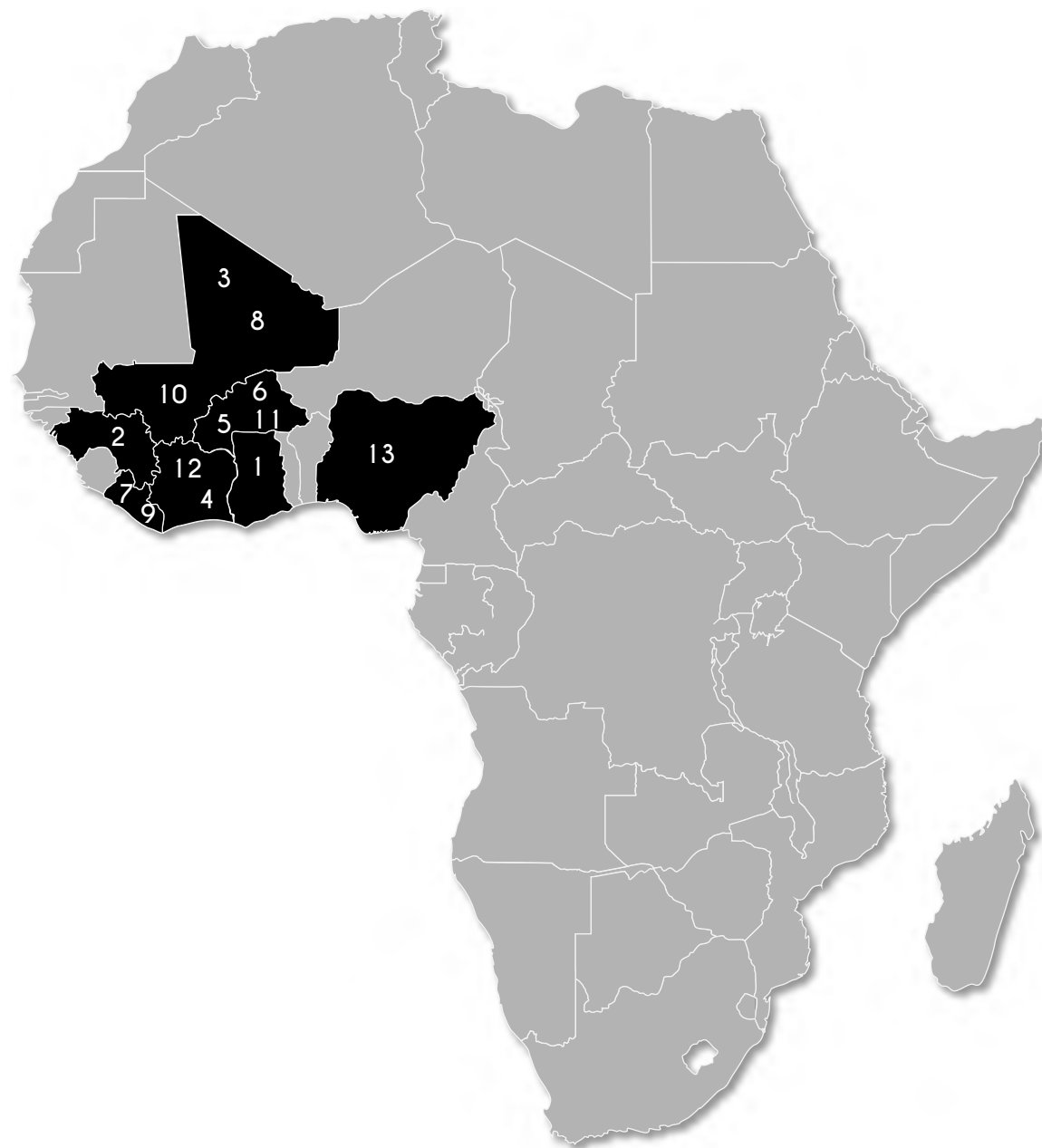
Skopje Jazz Festival 94

1. Ашанти (Гана)
2. Бага (Гвинеја)
3. Бамана / Бамбара (Мали)
4. Бауле (Брегот на Слоновата Коска)
5. Бобо (Буркина Фасо)
6. Бва (Буркина Фасо)
7. Дан / Гио (Либерија)
8. Догон (Мали)
9. Гере (Либерија)
10. Малинке (Мали)
11. Моси (Буркина Фасо)
12. Сенуфо (Брегот на Слоновата Коска)
13. Јоруба (Нигерија)

1. Ашанти (Гана)
2. Бага (Гвинеја)
3. Бамана / Бамбара (Мали)
4. Бауле (Обала Слоноваче)
5. Бобо (Буркина Фасо)
6. Бва (Буркина Фасо)
7. Дан / Гио (Либерија)
8. Догон (Мали)
9. Гере (Либерија)
10. Малинке (Мали)
11. Моси (Буркина Фасо)
12. Сенуфо (Обала Слоноваче)
13. Јоруба (Нигерија)

1. Ashanti (Ghana)
2. Baga (Guinea)
3. Bamana / Bambara (Mali)
4. Baule (Ivory Coast)
5. Bobo (Burkina Faso)
6. Bwa (Burkina Faso)
7. Dan / Gio (Liberia)
8. Dogon (Mali)
9. Gere (Liberia)
10. Malinke (Mali)
11. Mossi (Burkina Faso)
12. Senufo (Ivory Coast)
13. Yoruba (Nigeria)

Почитувани,

ми претставува големо задоволство и чест што НУ Музеј на Македонија и Музејот на африканска уметност од Белград ја продлабочуваат својата соработка, со реализацијата на изложбата „Духовите на Африка: ритуална западноафриканска уметност“. Оваа изложба овозможува за првпат пред македонската публика да се претстават африканските скулптури и маски, и воопшто духовниот свет на народите што го населуваат овој континент. За нас, Африка сè уште претставува далечно и недоволно познато место, така што преку оваа изложба имаме ретка можност да се запознаеме со богатата и мошне колоритна африканска уметност. Воедно, изложбата нè воведува и во различностите на африканските народи и нивните религиозни форми, проследени со живописни танци и исклучително креативно изработени маски, скулптури и ткаенини. Токму овие предмети, благодарение на Музејот на африканската уметност, ќе имаме прилика за првпат да ги видиме во Македонија. Овој музеј има богата колекција на уметнички предмети од Африка, а за оваа пригода направија селекција на оние што најдобро говорат за вариететот на верувањата и обичаите на африканските народи.

Во оваа прилика, му должиме голема благодарност на Министерството за култура на Република Македонија, кое ја вклучи оваа изложба во Годишната програма, како и на нашите спонзори кои помогнаа во нејзината реализација.

Дополнителна тежина на оваа изложба дава и соработката со Скопскиот џез- фестивал, кој е еден од првите што започна да ја внесува африканската култура во Македонија, преку својата концертна програма. На овој фестивал настапуваа бројни американски и африкански џез-музичари, истакнувајќи ја врската меѓу џезот и традиционалната музика од овој егзотичен континент. Во таа смисла, изложбата во НУ Музеј на Македонија и програмата на Скопскиот џез-фестивал ќе овозможат повторно спојување на африканските корени и новите насоки на џезот. Верувам дека изложбата и фестивалот ќе бидат одлична можност да се запознаеме со религиозната уметност на Африка и да уживаме во музиката што потекнува токму од овој континент.

м-р Гордан Николов,
директор на НУ Музеј на Македонија

Поштовани,

велика ми је част и задовољство што Музеј Македоније и Музеј афричке уметности из Београда продубљују своју сарадњу реализацијом изложбе „Духови Африке: ритуална западноафричка уметност”, која први пут пред македонску публику доводи афричке скулптуре и маске, и уопште духовни свет народа који насељавају овај континент. Африка за нас још представља удаљен и не довољно познат предео, тако да нам ова изложба даје ретку могућност да се упознамо с њеном богатом и колоритном уметношћу. Уводи нас у разноликост афричких народа и њихових религиозних форми живописним плесовима и изузетно креативно израђеним маскама, скулптурама и тканинама. Управо скулптуре и маске представљају тематски фокус ове изложбе, а захваљујући Музеју афричке уметности, имамо прилику први пут да их видимо у Македонији. Београдски музеј има богату колекцију, а за ову прилику направио је селекцију која најбоље показује сву разноврсност веровања и обичаја афричких народа.

Велику захвалност дугујемо Министарству културе Републике Македоније које је уврстило ову изложбу у свој годишњи програм, као и нашим спонзорима који су помогли њену реализацију.

Додатну тежину овој изложби даје и сарадња са „Скопским џез фестивалом”, који је међу првима у Македонији почео да афирмише афричку културу. На овој манифестацији наступало је доста америчких и афричких извођача који су наглашавали везу између џеза и традиционалне афричке музике. У том смислу, изложба у Музеју Македоније и програм „Скопског џез фестивала” омогућиће поново спајање афричких корена и нових праваца џеза. Верујем да ће изложба и фестивал бити одлична могућност да се упознамо с религиозном уметношћу Африке и да уживамо у музици која потиче са овог континента.

мр Гордан Николов
директор Музеја Македоније

Dear guests,

it is a great honor and privilege that the Museum of Macedonia and the Museum of African Art from Belgrade deepen the cooperation with the exhibition ‘*Spirits of Africa: West African Ritual Art*’. This exhibition is a first presentation of African sculptures, masks, and the spiritual world of people inhabiting this continent in front of the Macedonian audience. In our perception Africa is still a remote and insufficiently known place, so this display is a rare possibility for us to get acquainted with the abundant and pretty colorful African art. Moreover, it introduces us into the diversities of the African communities and their religious forms, followed by vivid dances and outstandingly creatively made masks, sculptures and fabrics. Sculptures and masks are particularly in the focus of the exhibition which owing to the Museum of African Art we are about to see. This museum has a vast collection of artistic objects from Africa and for this occasion they selected those which mostly reflect the variety of beliefs and customs of African people.

We would like to express our gratitude to the Ministry of Culture of the Republic of Macedonia for including this exhibition into their program and to our sponsors for their support.

This exhibition acquires an additional value with the cooperation with Skopje Jazz Festival, which has been introducing the African culture through their concerts for years. Numerous American and African jazz musicians performed at this festival, emphasizing the relation between jazz and traditional music of this continent. In this regard, the exhibition at the Museum of Macedonia and the program of Skopje Jazz Festival will enable once again to merge the African roots and the new jazz directions. I believe that both the exhibition and the festival will be an excellent opportunity to get acquainted with the religious art of Africa and to enjoy its music.

Gordan Nikolov, MA.
Director of NI Museum of Macedonia

Гоце Наумов
Музеј на Македонија

За духовите на Африка: изложување на западноафрикански скулптури и маски во Музеј на Македонија

Првата изложба на африканска уметност во Македонија се базира на збирката на Музејот на африканска уметност од Белград и пред сè се концентрира на скулптурите и маските што се употребувале во различни ритуали. Веројатно, најдобар начин да се разбере духот на Африка е токму нејзината обредност и вариетет на локалните форми на религиските системи во коишто се вмрежени сите елементи на светото и секуларното. Од една страна, религиозноста и верувањата на африканските народи се мошне комплексни категории коишто е тешко да се обопштат преку една изложба, но од друга, претставувањето на предмети од духовната сфера на овој континент најдоследно говори за она што е суштински вткаено во овие популации. Токму во тие предмети се инкорпорирани наративното богатство и уметничките капацитети на западноафриканските земјоделски и ловечки заедници, што воедно го илустрираат мистичниот свет на духовите во коишто тие веруваат.

Да се говори за духовите на Африка е еднакво на нивното отелотворување во фигури и маски или, пак, преку кореографска драматургија во обредните танци. Дури и во форма на зборови, подеднакво се применува процесот на материјализирање на еден загадочен свет што почива на правила што се вмрежуваат со етика. Токму етиката е клучната компонента што го содржи карактерот на духовите и што може да се илустрира преку зборови, исто како и преку артефактите и музиката. Во таа смисла, да се говори за духовите на Африка значи да се говори за етиката на африканските народи, што се илустрирала преку обредната нарација и разните видови скулптури и маски користени во нив. Духовите биле (и сè уште се) перципирани како трансцедентни суштества што треба да ги поддржат добрите постапки на луѓето или да го казнат нивното недолично однесување, да им помогнат на добронамерните или да им наштетат на оние што чинат зло. Но, за полесно да се разберат улогите и активностите на духовите, неопходно било тие да добијат човечки облик или, пак, нивниот карактер дополнително да се нагласи со орнаменти, па дури и со животински обележја. Оттаму произлегуваат мноштвото маски и скулптури што прикажуваат различни духови поврзани со природните појави, божествата, предците или смртта, кои треба да им помогнат или одмогнат на оние кон кои биле насочени активностите на духовите (Thompson 1997).

Оттаму, најдобар начин да се прикаже светот на духовите на Африка е изложувањето на предметите во коишто се овоплотени. Поради тоа, оваа изложба ја има токму таа цел, да ги претстави на едно место духовите во скулптури (фигури) и маски, воедно истакнувајќи ја сложеноста на африканските ритуали и религиската наративност. И покрај тоа што овие артефакти влегуваат и во сферата на уметноста и содржат софистицирана естетика, сепак изложбата „Духовите на Африка“ се концентрира на нивниот ритуален карактер и улогата во обредната нарација. Тоа, пред сè, е поради фактот што овие артефакти се примарно направени да ја канализираат својата магиска моќ, во релација со религиските начела.

Помеѓу духовношо и рејрезеншашивношо

Африканските духови не се детерминирана категорија што може едноставно да се определи и дефинира. Тие може да произлегуваат од магиските моќи, да се поврзат со предците, да ги заменуваат божествата, да се во интеракција со смртта, да се овоплотат во природните сили, да бидат супститут на новороденчињата и воопшто да бидат дел од митолошката нарација и обредните активности. Како што може да се забележи, тие се инкорпорирани во сите сегменти на животот (дури и во оној после смртта) и претставуваат составен дел од секојдневните активности на луѓето. Тие постојано се присутни во африканскиот свет и непрекинато ги координираат или контролираат активностите на луѓето (Dagan 1990; Meyer 2001; Schmidt 2009).

И покрај тоа што постојат во духовните сфери и делуваат во овоземниот свет, сепак африканските народи нивното присуство го имаат отелотворено преку разни предмети, така што, на некој начин, тие и материјално се присутни насекаде низ селата. Опреметените духови се претставени на столбовите од куќите, на вратите од амбарите, на столчињата за седење, на приборот за јадење, на детските играчки, на скиптарите, на теговите за мерење, на бастуните за одење, на таблите за пророкување, на

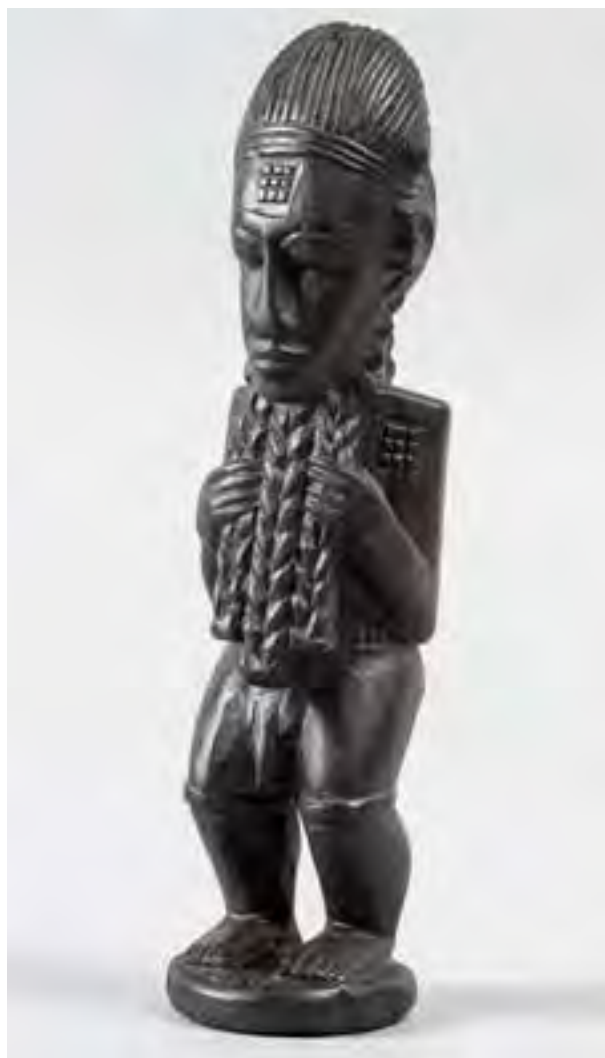
музичките инструменти, на керамичките садови, на алатките, на ткаенините, на накитот, на оружјето, на чешлите за коса и, секако, на скулптурите и маските што се изложени во Музеј на Македонија.

Скулптурите и маските се предметите во кои најчесто се инкорпирани духовите и како резултат на тоа истите се најмногу користени во обредите. Од овие причини, тие се селектирани токму за оваа изложба, бидејќи преку нив може да се види митолошкото и симболичкото богатство на африканските народи, испреплетено со врвната естетика на резбаните тела и лица. Преку нив може да се утврди дека тие не припаѓаат на т.н. „примитивна уметност“, како што се прикажуваше до неодамна, поради надмените колонијалистички перспективи на западните интелектуалци. Сосем спротивно, тие се рефлексивна на една импресивна и комплексна митолошка целина, која својот мистицизам го внесува во прекрасните автентични фигури и фацијалните експресији. Иако богати со значења и улоги, африканските скулптури и маски се мошне систематично распределени во доменот на повеќето митологеми и обредни функции. Тие воопшто не се наивна експресија на религискиот инстинкт, туку напротив, сосем доследно ги имитираат и повторуваат функциите на разновидните духови. Определени фигурини и маски секогаш се однесуваат на конкретни духови и митски ликови и никогаш не се мешаат со нивните останати еквиваленти. Тоа, во доменот на обредите, колку што е погрешно, толку е и опасно. Затоа, воспоставен е иконографски ред, кој доследно е пренесуван и повторуван од многу генерации народи во Западна Африка, поради што и останува функционален при изведувањето на мноштвото ритуали.

Сите овие артефакти имаат своја конкретна улога во животот на народите во Западна Африка, од каде што потекнуваат и изложените маски и скулптури во Музеј на Македонија. Тие имаат специфична функција во доменот на духовните сфери и етичките норми, односно ги поврзуваат земното и трансцедентното, па затоа и на сличен начин се поставени во оваа изложба. Изложените експонати ги прикажуваат токму овие две категории, од една страна земната, преку фигурините и маските на плодноста, земјоделството и природните сили, а од друга страна е трансцедентното, претставено преку смртта, злите духови и предците. Секако, обе страни се еднакво конструктивни и важни за африканските народи, бидејќи нив ги поврзуваат духовите што се отелотворени во обредните скулптури и маски (Hellmich and Jordan 2015).

Исџоријаџа и значајноста на изложбата

Африканските духови, овоплотени во скулптури и маски, немаше да пристигнат во Македонија да не постоеше Музејот на африканска уметност во Белград, Србија. Овој музеј, формиран во 1977 година, во времето кога Југославија беше дел од Движењето на неврзаните, е единствениот во Југоисточна Европа (и пошироко), којшто целосно е посветен на презентирање на африканската култура и содржи артефакти единствено од овој континент. Ваквиот ексклузивитет му дава уникатен карактер меѓу музеите во Европа.

Фигура на небесен маж „боло биан“, народ Бауле, Бреџ на Слоновата Коска, збирка на МЛУ. (фото Владимир Појовиќ)

Музејот на африканската уметност, којшто е формиран од збирката на дипломатите д-р Здравко и Веда Печар, веќе неколку декади посветено ги истражува и изложува африканските култури, и тоа претежно оние од западните делови на овој континент. Иницијалната збирка содржела околу 1200 артефакти на народите што денес живеат во рамките на Бенин, Брегот на Слоновата Коска, Гана, Гвинеја, Камерун, Мали, Нигерија, Сенегал, Того и други. Ваквата културна разноликост на овој регион се рефлектира и врз богатството и вариететот на мноштвото скулптури, маски, инструменти, ткаенини, садови, накит, играчки и тегови што се изложуваат во овој музеј и се наоѓаат во неговата збирка. Тие прикажуваат различни сегменти од секојдневниот и обредниот живот на западноафриканските народи, но особено доминираат антропоморфните фигурини и маски што исто така ги прикажуваат и духовите (Реџаг 1989).

Во таа смисла, претставува особена привилегија и чест дел од овие африкански духови на кратко да се преселат во Македонија и заедно со предметите на кои се тие прикажани, односно скулптурите и маските, да се изложат пред македонските граѓани и странските туристи. Идејата за една ваква гостувачка изложба потекнува уште пред десетина години, кога во Музејот на африканска уметност се вршеше истражување што ги проучуваше африканските скулптури во контекст на предисториските принципи на телесноста. Иако изработувани во сосема различни времиња, разделени илјадници години едно од друго, сепак африканската минијатурна и монументална фигурална пластика покажува исклучително богати форми на телесност. Тие колку што се слични, толку се и различни со оние во европската предисторија. Дел од визуелните и симболичките принципи, начнати во палеолитот и неолитот, може да се следат и меѓу африканските антропоморфни претстави на предци, духови, божества, натприродни сили итн. Но, секако, тие добиваат и сосема нови ликовни и наративни компоненти што се развиваат во согласност со религиите и верувањата на земјоделските и сточарските заедници во Западна Африка (Наумов 2015).

Поради тоа, не треба да изненади фактот дека една изложба на африканска уметност се организира токму во Музеј на Македонија. Иако многумина би се запрашале зошто воопшто се изложува африканска уметност во Македонија, и тоа во национална установа, сепак треба да се има предвид дека е неопходно отворање на македонските музеи кон другите култури, особено кон оние што се далеку од општествените процеси на Балканот. И покрај тоа што во македонските музеи некогаш се изложуваат и подалечни култури, сепак овие институции првенствено се фокусирани на националното културно наследство. Со цел да дадеме придонес во музеолошката разноликост, сметаме дека е корисно да се организира една ваква изложба на африканската уметност, каде за прв пат во Македонија ќе се претстават културното и уметничкото богатство од овој далечен континент.

Иако африканската култура, преку современата и традиционалната музика, како и преку документарните и играните филмови што ги прикажуваат нејзините народи, е релативно популарна во Македонија, за неа многу малку се знае и ретко се проучува. Освен египетската култура, која на индиректен начин била присутна во антиката на Балканот, народите на Африка скоро воопшто не се познати во Македонија. Единствено малубројните авантуристи што патуваат и студентите по етнологија имаат можност да се сретнат со разновидноста на материјалната култура на овој континент, додека останатите македонски граѓани немаат многу прилики да се запознаат со богатството на африканските заедници. Поради тоа, изложбата „Духовите на Африка“, во НУ Музеј на Македонија, претставува прва можност македонските граѓани и странските туристи од блиску да се сретнат со прекрасните уметнички изработки на африканските народи. Засега, ова е и единствената прилика да се навлезе во мистичниот свет на африканските религии и да се види каква улога имале скулптурите и маските во обредите.

Во таа смисла, соработката меѓу Музејот на африканската уметност и Музеј на Македонија е исклучително важна и прави голем исчекор за локалната културна сцена во однос на изложувањето на она што досега се чинеше како особено далечно и непознато. Доколку африканските артефакти беа единствено достапни со посетата на светските музеи или на самиот континент, сега за првпат тие може директно да се набљудуваат и контемплираат во македонски музеј. Тоа ќе овозможи и потемелно запознавање со африканските култури и нивниот начин на живеење пред околу седумдесет години, делумно во доменот на културните обележја, а многу повеќе во сферата на митовите и верувањата. Иако првата изложба во Македонија посветена на африканската култура можеби би требало да биде од поопшт карактер и да

даде вовед во географијата, историјата и општествата во Африка, сепак од клучно значење е директно да се претстави она што е карактеристично за овој континент, а тоа, секако, е духовниот свет по кој сите го препознаваат. Затоа, не случајно, оваа изложба се концентрира токму на скулптурите и маските, како олицетворение на духовите што играле клучна улога во африканските ритуали и митологија. Овие африкански духови за првпат имаат прилика да гостуваат во Македонија и преку разновидните артефакти да ги претстават нивните симболички капацитети.

Африканската култура и Скопскиот џез фестивал

Веројатно еден од првите обиди да се внесе духот на Африка во Македонија е токму Скопскиот џез-фестивал, кој веќе четири децении ги всадува африканските традиции на македонско тло. Иако џезот и формално е дел од американската музика, сепак, неговото потекло е длабоко вкоренето во Африка, односно во нејзините ритми и мелодии. Голем број од музичарите што настапувале на Скопскиот џез-фестивал директно се повикуваат на африканските музички и историски корени, а дел од нив се вклучени и во овојгодишната програма, со што продолжува оваа традиција на поврзаност меѓу џезот и африканската музика (Belopeta 2011).

Покрај бројните легендарни музичари што индиректно се повикуваат на африканската музика, во рамките на Скопскиот џез-фестивал настапувале многу африкански уметници кои во најголем број потекнуваат токму од Западна Африка, каде воедно се изработувани и користени скулптурите и маските вклучени во изложбата „Духовите на Африка“. Бројот на африкански музичари што настапувале во Македонија значително е зголемен со реализацијата на Оф фест, еквивалентот на Скопскиот џез-фестивал, кој, всушност, е во негова организација.

Обемната четиридецениска програма на Скопскиот џез-фестивал и Оф фест, исполнета со бројни западноафрикански музичари, дава легитимитет изложбата „Духовите на Африка“ да се организира во партнерство со овој фестивал. Скопскиот џез-фестивал низа години овозможува духовите на Африка да бидат присутни и во Македонија, и тоа токму преку музиката, која е една клучните компоненти во изведувањето на ритуалите со маски и скулптури. Во таа смисла, изложените фигурини и маски во Музеј на Македонија, меѓу другото, имаат за цел да ги доближат африканските духови до македонските љубители на уметноста, запознавајќи ги со мистичниот свет на обредите и митовите од Западна Африка. Поради тоа, посетата на изложбата во Музеј на Македонија и следењето на овојгодишната програма на Скопскиот џез-фестивал ќе овозможи единствено магично искуство, во кое ќе се комуницира со духовите на Африка, бидејќи тие се најмоќни кога се отелотворени во скулптурите и кога се повикувани со звуците на африканската музика.

Библиографија:

- Barbara Thompson. 1997. Spirit Embodiments. In Roy, D. Christopher and Linda McIntyre *The Art and Life in Africa*. Iowa City: University of Iowa Stanley Museum of Art.
<https://africa.uiowa.edu/chapters/arts-of-healing/spirit-embodiments/>
- Oliver Belopeta (editor). 2011. *30 years Skopje Jazz Festival*. Skopje: Skopje Jazz Festival.
- Esther A. Dagan. 1990. *African Dolls for Play and Magic*. Montreal: Galerie Amrad African Arts.
- Christina Hellmich and Manuel Jordan (editors). 2015. *Embodiments: Masterworks of African Figurative Sculpture*. New York: Prestel.
- Laure Meyer. 2001. *Black Africa: masks, sculptures and jewelry*. Paris: Pierre Terrail Editions.
- Гоце Наумов. 2015. Неолитските фигурини во Македонија (Neolithic Figurines in Macedonia). Скопје: Магор.
- Zdravko Pečar. 1989. *Muzej afričke umetnosti: zbirka Vede i dr Zdravka Pečara*. Beograd: Muzej afričke umetnosti.
- Peter R. Schmidt. 2009. Tropes, Materiality and the Ritual Embodiment of African Iron Smelting Furnaces as Human Figures. *Journal of Archaeological Method and Theory* 16: 262-282.

Гоце Наумов
Музеј Македоније

О духовима Африке: излагање западноафричких скулптура и маски у Музеју Македоније

Прва изложба афричке уметности у Македонији базирана је на избору из збирки Музеја афричке уметности у Београду, и фокусира се на излагање скулптура и маски које су коришћене у различитим ритуалима. Вероватно најбољи начин да се разбере дух Африке јесте упознавање различитих облика обредног живота и разноликости локалних форми религијских система у којима се спајају сви елементи светог и секуларног. С једне стране, религиозност и веровања афричких народа веома су комплексне категорије и не могу се приказати једном изложбом, а с друге, представљање предмета духовне сфере овог великог континента најдоследније говори о ономе што је суштински уткано у нивов гениј. Управо у тим предметима сажети су наративно богатство и уметничка достигнућа западноафричких пољопривредних и ловачких заједница, уједно илуструјући мистични свет духова у које они верују.

Када говоримо о духовима Африке, у ствари говоримо о нивовим отелотвореним ликовима у фигурама и маскама коришћеним у кореографисаној драматургији обредног плеса. Чак и у облику речи, једнако се примењује процес стварања тајанственог света заснованог на етичким правилима. Управо је етика клучни елемент који је садржан у карактеру духова и који се може илустровати речима, као год и уметничким предметима и музиком. У том контексту, причати о духовима Африке значи причати о етици афричких народа илустрованој кроз ритуалну нарацију и различите видове скулптура и маски коришћених у њима. Духови су били (и још увек су) доживљавани као онострана бића која треба да подрже добре поступке људи или да казне нивово недолично понашање, да помогну добронамернима или да наносе штету онима који раде зло. Меѓутим, да би се лакше разумеле улоге и активности духова, било је неопходно да они добију људски облик или накнадно нагласити нивов карактер орнаментима, гримасама па чак и животињским одлицима. Отуда мноштво маски и скулптура приказује различите духове повезане с природним појавама, прецима или смрћу, које треба да помогну или одмогну онима према којима су биле усмерене активности духова (Thompson 1997).

Најбољи начин да се прикаже свет духова Африке јесте излагање предмета у којима су они оваплоћени. Дакле, ова изложба има управо тај циљ, да на једном месту представи духове у скулптурама, фигуринама и маскама, као и да истакне сложеност афричких ритуала и религијске наративности. И поред тога што ови артефакти припадају и сфери уметности, изложба „Духови Африке“ концентрише се на нивов ритуални аспект и улогу у обредној нарацији, пре свега зато што су они примарно створени да своје магијске моћи каналишу у релацији с религијским начелима. Због високог квалитета израде и бројних стилских варијација, они свакако и даље плене својом јединственосћу и лепотом, али оно што највише одушевљава посматрача управо је нивова тајанствена природа.

Између духовног и рејрезеншашивног

Афрички духови нису одређена категорија која може једноставно да се дефинише. Они могу да произилазе из магијских моћи, да се повежу с прецима, да заменују божанства, да су у интеракцији са смрћу, да се оваплоте у природним снагама, да буду субститут новорођенчади и, уопште, да буду део митолошке нарације и обредних активности. Као што се да приметити, они су инкорпорирани у све сегменте живота (чак и оног после смрти) и представљају саставни део свакодневних људских активности. Увек су присутни у афричком свету и непрекидно координирају или контролишу људске активности (Dagan 1990; Meyer 2001; Schmidt 2009).

Афрички народи инкарнирали су присуство духова у разним предметима, тако да су они на неки начин и материјално присутни у селима. Опредељени духови представљени су на стубовима кућа, вратима амбара, столицама, штаповима, подметачима за главу, таблама за пророчанства, музичким инструментима, керамичком посуђу, алатима, тканинама, накиту, оружју, чешљевима и свакако на скулптурама и маскама које су изложене у Музеју Македоније.

Духови су најчешће инкорпорирани у скулптуре и маске и зато се оне и користе у ритуалима. Оне су и одабране за ову изложбу јер се у њима може видети митолошко и симболичко богатство афричких народа повезано с деликатном естетиком резбарених тела и ликова. Преко њих се најбоље може утврдити да оне не припадају тзв. примитивној уметности, као што се то приказивало с надменог колонијалистичког становишта западних интелектуалаца. Сасвим супрото, оне су одраз једне импресивне и сложене митолошке целине која уноси свој мистицизам у изванредне и аутентичне фигуре и фацијалне експресије. Иако по значењима и улогама различите, афричке скулптуре и маске веома су систематично распоређене у домену митологема и обредних функција. Оне уопште нису наивни израз религијског инстинкта, већ сасвим супротно – доследно имитирају и понављају функције различитих духова. Одређене скулптуре и маске увек се односе на конкретне духове и митске ликове и никад се не мешају с њиховим осталим еквивалентима. У домену ритуала, то је и погрешно и опасно. Зато је и успостављен иконографски поредак који је доследно преношен и понављан генерацијама код народа у западној Африци, због чега и остаје функционалан приликом извођења многих ритуала.

Сви ови артефакти имају конкретну улогу у животу народа западне Африке, одакле потичу изложене маске и скулптуре у Музеју Македоније. Ови предмети, исто тако, имају своју специфичну функцију у домену духовних сфера и етичких норми, тј. повезују земаљско и онострано, те су стога на сличан начин постављени и на овој изложби. Изложени експонати показују управо ове две категорије, с једне стране, земаљску, кроз фигуре и маске плодности, пољопривреде и природних снага, а с друге, онострано које је представљено кроз смрт, зле духове и претке. Свакако да су обе стране једнако конструктивне и битне за афричке народе пошто њих спајају духови отелотворени у обредним скулптурама и маскама (Hellmich and Jordan 2015).

Исџорија и значај изложбе

Афрички духови оваплоћени у скулптурама и маскама не би стигли у Македонију да нема Музеја афричке уметности у Београду. Овај музеј, основан 1977. године, у доба када је Југославија још била део Покрета несвртаних, једини је у југоисточној Европи (али и шире) који је посвећен презентацији искључиво афричке културе и садржи само артефакте с тог континента. Овакав ексклузивитет даје му јединствен карактер међу музејима у Европи. Музеј афричке уметности, који је настао из збирке дипломата др Здравка и Веде Печар, већ неколико деценија посвећено истражује афричке културе, претежно оне

Сџанишџа у селу Доџона (Фотџо-архива Печар)

из западних делова континента. Иницијална збирка имала је око 1200 предмета из народа који данас живе у Бенину, Обали Слоноваче, Гани, Гвинеји, Камеруну, Малију, Нигерији, Сенегалу, Тогоу и других. Културна разноликост ових простора одражава се на богатство и разноврсност многиликих скулптура, маски, инструмената, тканина, посуђа, накита, играчака и тегова који су изложени у овом музеју и који се налазе у његовим збиркама. Они приказују различите сегменте свакодневног и ритуалног живота западноафричких народа, међутим карактеристичне су антропоморфне фигуре и маске које приказују и духове (Реџар 1989).

У том контексту, особена привилегија и част је да се део ових афричких духова бар укратко пресели у Македонију и да се предмети на којима су они приказани, тј. скулптуре и маске, прикажу македонским грађанима и страним туристима. Идеја о гостујућој изложби потиче још од пре десетак година када се у Музеју афричке уметности обављало истраживање које је проучавало афричке скулптуре у контексту преисторијских принципа телесности. Мада стваране у сасвим различитим временима, раздвојеним хиљадама годинама, афричке минијатурне и монументалне фигуре с нарочито богатим формама телесности, сличне су колико и различите од оних у европској преисторији. Део визуелних и симболичких принципа зачетих у палеолиту и неолиту може се пратити и међу афричким антропоморфним представама предака, духова, натприродних сила итд. У сваком случају, они добијају и сасвим нове ликове и наративне компоненте које се развијају у сагласности с религијама и веровањима пољопривредних и пастирских заједница у западној Африци (Наумов 2015).

Због тога не треба да нас изненади то што се једна изложба афричке уметности организује управо у Музеју Македоније. Мада би се многи упитали зашто се уопште афричка уметност приказује у Македонији и то у једној националној установи, мора се узети у обзир да је неопходно отварање македонских музеја према осталим културама, поготово према онима које су далеко од друштвених процеса на Балкану. И поред тога што се понекад у македонским музејима прирђују изложбе географски далеких култура, ове институције првенствено су фокусиране на национално културно наслеђе. У жељи да дамо допринос музеолошкој разноликости, сматрали смо да је корисно да се организује изложба афричке уметности и да се први пут у Македонији представи културно и уметничко богатство овог далеког континента.

Иако је афричка култура релативно популарна у Македонији због савремене и традиционалне музике, као и документарних и играних филмова који приказују њене народе, о Африци се веома мало зна и ретко се проучава. Осим египатске културе, која је на индиректан начин била присутна у балканској антици, народи Африке готово да уопште нису познати у Македонији. Једино малобројни путници-авантуристи и студенти етнологије имају могућност да спознају сву разноликост материјалне културе афричког континента, док остали македонски грађани немају много прилика да се упознају с богатством афричких заједница. Изложба „Духови Африке“ у Музеју Македоније, прва је прилика да се Македонци и њихови гости упознају са изузетним уметничким радовима афричких народа. Ово је, за сада, и једина прилика да се уђе у тајанствени свет афричких религија и да се види какву су улогу имале скулптуре и маске у обредима.

У том смислу, сарадња између Музеја афричке уметности и Музеја Македоније нарочито је битна као корак напред за локалну културну сцену. Досад су афрички артефакти били једино доступни приликом посета светских музеја или неких од афричких држава, али сада први пут могу да се виде у македонском музеју. То ће омогућити темељније упознавање са афричким културама и њиховим начином живота, онаквим какав је био оквирно пре седамдесет година, делимично у домену културних одлика, а много више у сфери митова и веровања. Мада је прва изложба у Македонији посвећена афричкој култури можда могла бити општијег карактера која би дала увод у географију, историју и друштва Африке, ипак је од кључног значаја да се представи оно што је карактеристично за овај континент, а то је

свакако духовни свет по коме га сви препознајемо. Због тога није случајно што се ова изложба концентрише управо на скулптуре и маске као оличење духова који су играли главну улогу у афричким ритуалима и митологији.

Афричка култура и Скопски џез фестивал

Вероватно један од првих покушаја да се дух Африке приближи Македонији био је управо „Скопски џез фестивал”, који већ четири деценије афирмише афричку традицију на македонском тлу. Иако је џез формално део америчке музике, он има дубоке корене у Африци, тј. у тамошњим ритмовима и мелодијама. Код великог броја музичара који су наступали на „Скопском џез фестивалу” јасно су уочљиви афрички музички и историјски корени, а неки од њих укључени су и у овогодишњи програм, чиме се продужава ова традиција везе између џеза и афричке музике (Belopeta 2011).

Поред бројних легендарних музичара који се индиректно позивају на афричку музику, у оквиру „Скопског џез фестивала” наступило је мноштво афричких уметника који углавном долазе из западне Африке, где су израђиване и коришћене скулптуре и маске које су део изложбе „Духови Африке”. Број афричких музичара који су наступили у Македонији знатно је увећан кроз реализацију „Офф феста”, еквивалента „Скопског џез фестивала”, који је, у ствари, у његовој организацији.

Обиман четвородеценијски програм „Скопског џез фестивала” и „Офф феста”, испуњен бројним западноафричким музичарима, даје легитимитет изложби „Духови Африке” да се организује у сарадњи с овим фестивалом. „Скопски џез фестивал” током година омогућује духовима Африке да буду присутни у Македонији, и то кроз музику, која је кључни елемент у извођењу ритуала с маскама и скулптурама. У том смислу, изложене фигурине и маске у Музеју Македоније, између осталог, имају за циљ да приближе афричке духове македонским љубитељима уметности и упознају их с мистичним светом обреда и митова западне Африке. Посета изложби у Музеју Македоније и праћење овогодишњег програма „Скопског џез фестивала” омогућиће јединствено магично искуство комуникације с духовима Африке, јер су они најмоћнији када се отелотворе у скулптурама и призову звуцима афричке музике.

Библиографија:

Barbara Thompson. 1997. Spirit Embodiments. In Roy, D. Christopher and Linda McIntyre *The Art and Life in Africa*. Iowa City: University of Iowa, Stanley Museum of Art.

<https://africa.uima.uiowa.edu/chapters/arts-of-healing/spirit-embodiments/>

Oliver Belopeta (editor). 2011. *30 years Skopje Jazz Festival*. Skopje: Skopje Jazz Festival.

Esther A. Dagan. 1990. *African Dolls for Play and Magic*. Montreal: Galerie Amrad African Arts.

Christina Hellmich and Manuel Jordan (editors). 2015. *Embodiments: Masterworks of African Figurative Sculpture*. New York: Prestel.

Laure Meyer. 2001. *Black Africa: masks, sculptures and jewelry*. Paris: Pierre Terrail Editions.

Гоце Наумов. 2015. *Неолиџскиџе фигуриџе во Македониџа (Neolithic Figurines in Macedonia)*. Скопје: Магор.

Zdravko Pečar. 1989. *Muzej afričke umetnosti: zbirka Vede i dr Zdravka Pečara*. Beograd: Muzej afričke umetnosti.

Peter R. Schmidt. 2009. Tropes, Materiality and the Ritual Embodiment of African Iron Smelting Furnaces as Human Figures. *Journal of Archaeological Method and Theory* 16: 262-282.

Goce Naumov
Museum of Macedonia

On the Spirits of Africa: Exhibiting West African Sculptures and Masks in the Museum of Macedonia

The first ever exhibition of African art in Macedonia is based on the collection of the Museum of African art in Belgrade and is focused on the display of sculptures and masks used in various rituals. Probably the best way to comprehend the spirit of Africa is precisely its ritualism and the variety of local forms of religious systems that interlace all the elements of sacred and secular. On one hand, religiousness and beliefs of African people are pretty complex categories hard to be objectified as an exhibition; on the other hand, however, presenting items of spiritual background from this continent most consistently speaks of what is essentially embedded in these populations. These objects incorporate the narrative wealth and the artistic achievements of West African agricultural and hunting societies that also illustrate the mystical world of spirits in which they themselves believe.

To discuss on the spirits of Africa is same as to embody them into figurines and masks, or through the choreographic dramaturgy of the ritual dances. Even if using mere words, the process of materialization of a mysterious world resting upon rules interwoven with ethics equally applies. Particularly the ethics is the key component common to the character of spirits, which could be illustrated in words, but also in artifacts and music. In that sense, to discuss the spirits of Africa is to discuss the ethics of African people illustrated through the ritual narration and the various types of sculptures and masks used in rites. Spirits were (and still are) perceived as transcendent beings that should encourage the good deeds of people or to sanction their indecent behavior, to assist the good-willed or to harm the wicked. In order to comprehend the roles and the activities of spirits more easily, it was necessary to make them after the human form, or to emphasize their character with ornaments, even animal features. Hence, the variety of masks and sculptures representing various spirits associated with natural phenomena, deities, ancestors or death, which should help or interfere with those whom the activities of the spirits were aimed at (Thompson 1997).

Thus, the best way to present the world of African spirits is the display of items that personify them. Therefore, this exhibition has that very aim, to present in a single place the spirits embodied into sculptures (figurines) and masks, but also to emphasize the complexity of the African rituals and the religious narration. Even though these artifacts are also artistic and sophisticatedly aesthetic, still the exhibition 'The Spirits of Africa' is focused on their ceremonial character and their role in the ritual narration. It is foremostly due to the fact that these artifacts were primarily made to canalize their magical power in relation with the religious principles.

Zoomorphic mask, Bobo, Burkina Faso, MAU collection
(photo: Vladimir Popović)

Between the spiritual and representative

The African spirits do not constitute a category that could be easily determined or defined. They could stem from the magical powers, to be related to the ancestors, to replace deities, to interact with death, to be personified as natural forces, to be substitutes for infants or to be part of the mythological narrative and ritual activities in general. Evidently, they are incorporated in all segments of life (even in the afterlife) and constitute people's everyday activities. They are constantly present in the African world and unceasingly coordinate or control people's activities (Dagan 1990; Meyer 2001; Schmidt 2009).

Despite their presence in the non-material world and their action in the material one, African people have objectified their existence in various items, so, in a way, they are materialized all around. Objectified spirits can be seen on house columns, granary doors, chairs, utensils, children's toys, scepters, measuring weights, walking canes, head headrests, fortunetelling plates, musical instruments, ceramic vessels, tools, fabrics, jewelry, weapons, combs, and certainly the sculptures and masks exhibited at the Museum of Macedonia.

Sculptures and masks are the most frequent items that incorporate spirits, resulting in their use in rites. Therefore, they have been selected for this exhibition, as they could illustrate the mythological and symbolical treasure of African communities, entwined with the utmost aesthetics of carved bodies and faces. They also witness that they are not 'primitive art', as considered until recently due to the presumptuous colonialist perspectives of western intellectuals. On the contrary, they reflect an impressive and complex mythological unity that introduces its mysticism into the beautiful authentic figures and facial expressions. Even though abundant in significance and roles, African sculptures and masks are pretty systematically distributed regarding the majority of mythologems and ritual functions. They are not a naive expression of the religious instinct, but, quite the opposite, they consistently imitate and repeat the functions of various spirits. Certain figurines and masks always refer to exact spirits and mythic characters and are never substituted for their counterparts. In rites, that could be as much as wrong as dangerous. Therefore, an iconographical order has been established, which was consistently transferred and repeated from one generation onto another in West Africa, thus remaining functional during the performance of many rituals.

All these artifacts have a certain role in the lives of the people of West Africa, the place of origin of masks and sculptures exhibited at the Museum of Macedonia. They have a specific role in the spiritual domain and regarding ethical norms, as they link the earthly and the transcendent, so they are similarly displayed at the exhibition. The displayed objects demonstrate these two categories, on one hand the earth, through the figurines and masks of fertility, agriculture, and natural forces, while on the other, the transcendental is shown through death, evil spirits and ancestors. Certainly, both halves are equally beneficial and relevant for the African people, as they are connected by the spirits embodied in the ritual sculptures and masks (Hellmich and Jordan 2015).

The history and significance of the exhibition

African spirits epitomized as sculptures and masks would not have arrived in Macedonia hadn't it been for the Museum of African Art in Belgrade, Serbia. Founded in 1977, the epoch when Yugoslavia was part of the Non-Aligned Movement, this museum is the only one in South-East Europe (and wider

Objects collected by Veda and Zdravko Pečar at their residence in Accra, Ghana (Pečar photo-archive)

entirely dedicated to the presentation of African culture and contains artifacts from this continent only. This exclusiveness makes it unique among the museums in Europe.

The Museum of African Art, founded with the collection of the diplomat Dr Zdravko Pečar and his wife Veda, in the past few decades devotedly studies and exhibits the African culture, mostly from the western parts of the continent. It was initially a home of approximately 1200 artifacts of societies nowadays living within the following countries: Benin, Ivory Coast, Ghana, Guinea, Cameroon, Mali, Nigeria, Senegal, Togo etc. Such a cultural diversity of this region is also reflected in the abundance and variety of sculptures, masks, instruments, fabrics, vessels, jewelry, toys and weights exhibited at the museum and deposited in its collections. They depict various segments of the everyday and ritual life of West African people; however anthropomorphic figurines and masks that also represent spirits dominate among them (Pečar 1989).

In that sense, it is great honor and privilege to have these embodied African spirits in Macedonia, at least for a while, and to exhibit the objects where they are represented (sculptures and masks) in front of the Macedonian audience and the foreign tourists. The idea for such guest display originated ten years ago when a study in the Museum of African Art explored the African sculptures within the prehistoric principles of corporeality. Even though made in completely different period, thousands of years apart, still the African miniature as well as monumental figures demonstrates extremely abundant shapes of corporeality, as much as similar as different compared to those in European prehistory. Some of the visual and symbolical principles originating from the Paleolithic and the Neolithic could also be traced among the African anthropomorphic depictions of ancestors, spirits, deities, supernatural forces etc. Certainly, they acquire entirely new pictorial and narrative components that develop according to the religions and beliefs of agricultural and stockbreeding communities in West Africa (Naumov 2015).

Therefore, one should not be surprised that an exhibition of African art takes place exactly at the Museum of Macedonia. Although many would probably ask why African art is on display in Macedonia, moreover in a national institution, still one should have in mind the necessity to open the Macedonian museums for other cultures, especially those which are remote from the social processes of the Balkans. Regardless of the occasional exhibits of more distant cultures in Macedonian museums, these institutions are mainly focused on the national cultural heritage. In order to contribute in the museological variety, we considered the importance to organize such an exhibition of the African art and to present the cultural and artistic heritage of this remote continent for the first time in Macedonia.

Despite the fact that African culture is pretty popular in Macedonia, mainly through contemporary and traditional music, as well as through documentary films and movies that present its societies, not much is known of it and it is rarely studied. Besides the Egyptian culture, indirectly reflected in the antiquity of the Balkans, African communities are almost unknown in Macedonia. Only the few adventurers who have travelled there or ethnology students get to know the diversity of the material culture of this continent, whereas the other citizens of Macedonia don't have opportunity to be introduced with the African communities. Therefore, the exhibition 'Spirits of Africa' at the Museum of Macedonia is an original opportunity for the citizens of Macedonia and tourists travelling through to have a close encounter with the amazing artistry of African people. For the time being, it is the only opportunity to enter the mystical world of African religions and to see the role sculptures and masks played during rites.

Therefore, the cooperation between the Museum of African Art and the Museum of Macedonia is exceptionally important for the local cultural scene and signifies a huge step forward regarding the exhibit of what seemed especially distant and unknown until now. So, the visitors do not have to travel to Africa or to other museums of the world in order to observe and contemplate. Now, they can do it in a museum in Macedonia. That would enable a more thorough acquaintance with the African cultures and their way of life approximately seventy years

ago, partly regarding cultural features, but more dominantly regarding their myths and beliefs. Although the first display of African culture in Macedonia could have been broader in terms of geography, history and societies, still it is of special importance to present up close what is vital for this continent, i.e. its spiritual world for which it is known worldwide. Thus, it is not a coincidence that this exhibition focuses exactly on sculptures and masks as embodiments of spirits which played a key role in the African rituals and mythology. The African spirits can be guests in Macedonia for the first time and present their symbolic potentials through various artifacts.

African culture and Skopje Jazz Festival

Probably one of the first attempts to introduce the spirit of Africa in Macedonia was the Skopje Jazz Festival that has been injecting African traditions onto Macedonian soil for the last four decades. Even though jazz formally belongs to American music, still its origin is deeply rooted in Africa i.e. in its rhythms and melodies. Many of the musicians who played at the Skopje Jazz Festival directly make reference to the African musical and historical roots and some of them are also included in this year's program, thus continuing the tradition between jazz and African music (Belopeta 2011).

Besides these legendary musicians who indirectly call upon African music, Skopje Jazz Festival has hosted many African artists, most of which are from West Africa, the region where the masks and sculptures of the exhibition 'The Spirits of Africa' were made. The number of African artists performing in Macedonia has significantly risen since the first edition of Offest, Skopje Jazz Festival's second festival.

The vast forty year long program of Skopje Jazz Festival and Offest, with performances of numerous West African musicians justifies the partnership with this festival in the organization of the exhibition 'Spirits of Africa'. For years, Skopje Jazz Festival has been bringing the spirits of Africa in Macedonia through the music which is one of the key components in the performance of rituals with masks and sculptures. Moreover, figurines and masks exhibited at the Museum of Macedonia, among other things, should bring African spirits closer to Macedonian art lovers and to introduce them to the mystical world of rites and myths of West Africa. Hence, visiting this exhibition and attending the Skopje Jazz Festival would enable a magical experience in which to communicate with the spirits of Africa, as they are the most powerful when embodied in sculptures and called upon with African music.

Bibliography:

- Barbara Thompson. 1997. Spirit Embodiments. In Roy, D. Christopher and Linda McIntyre *The Art and Life in Africa*. Iowa City: University of Iowa Stanley Museum of Art.
<https://africa.uima.uiowa.edu/chapters/arts-of-healing/spirit-embodiments/>
- Oliver Belopeta (editor). 2011. *30 years Skopje Jazz Festival*. Skopje: Skopje Jazz Festival.
- Esther A. Dagan. 1990. *African Dolls for Play and Magic*. Montreal: Galerie Amrad African Arts.
- Christina Hellmich and Manuel Jordan (editors). 2015. *Embodiments: Masterworks of African Figurative Sculpture*. New York: Prestel.
- Laure Meyer. 2001. *Black Africa: masks, sculptures and jewelry*. Paris: Pierre Terrail Editions.
- Goce Naumov. 2015. *Neolithkite figurini vo Makedonija (Neolithic Figurines in Macedonia)*. Skopje: Magor.
- Zdravko Pečar. 1989. *Muzej afričke umetnosti: zbirka Vede i dr Zdravka Pečara*. Beograd: Muzej afričke umetnosti.
- Peter R. Schmidt. 2009. Tropes, Materiality and the Ritual Embodiment of African Iron Smelting Furnaces as Human Figures. *Journal of Archaeological Method and Theory* 16: 262-282.

Dance of the hunters (Pečar photo-archive)

Александра Продановиќ Бојовиќ
Музеј на африканска уметност

Духовите на Африка: ритуална уметност на западна Африка

Со изложбата на скулптури, маски и ткаенини, со која Музејот на африканската уметност за прв пат се претставува пред македонската публика, сакавме да прикажеме еден мал исечок од духовното и уметничкото наследство на африканските народи врз основа на материјалот од нашата збирка. Воедно, нашата намера беше да укажеме на комплексноста и повеќеслојноста на културните значења, но и на длабочината на уметничкото изразување на народното скулптурство во Африка, кое во текот на 20 век е вброено меѓу најзначајните дела на светската уметност. Силата на животните верувања, всушност, е тоа што произлегува од предметите што ги обликувала раката на даровитиот африкански уметник, што на несвесен, универзален јазик на душата ја разбираме и без посебно познавање на културата. Вдахновеноста на творецот посебно дошла до израз во делата на ритуалната уметност на Западна Африка, која, воедно, е тема на изложбата. Во таа специфична културна и историска област цветале бројни уметнички традиции, а во збирката на Музејот на африканска уметност застапени се репрезентативни остварувања. Според зборовите на Здравко Печар кој, заедно со сопругата Веда, е дарител на првата збирка на африканската уметност во градот Белград и идеен творец на Музејот на африканската уметност: „Тој голем простор на Западна Африка веќе со векови претставува мистична, паганска, анимистичка, богата ризница на африканската вознемиреност од кои прераснала уметноста на еден посебен пристап и однос кон животот и околината на човекот“ (Печар 1989: 560).

Имајќи го предвид значењето на овие специфични уметнички традиции за светското културно наследство, односно нивното влијание на меѓународните текови на уметноста на новото време, со големо задоволство ја прифативме поканата за соработка што Музеј на Македонија ни ја упати во партнерство со Скопскиот цез фестивал, а со иницијатива творештвото на западна Африка од нашите музејски збирки премиерно да се претстави на нивната домашна публика. Посебна благодарност им должиме на Министерството за надворешни работи на Република Србија, Министерството за култура на Република Србија и на Секретаријатот за култура на Град Белград, што ја препознаа важноста на оваа меѓународна програма и дадоа поддршка за нејзина реализација.

На изложбата во Музејот на Македонија се прикажани повеќе од седумдесетина предмети со ритуален карактер од нашата колекција, изработени од дрво, текстил и коски од нашата колекција, а што настанале меѓу народите Ашанти, Бамана (Бамбара), Бауле, Бобо, Бва, Дан, Догон, Гере, Марка, Моси, Јоруба и Сенуфо, населени на просторот на денешните држави Гвинеја, Гана, Буркина Фасо, Брегот на Слоновата Коска, Нигерија и Мали. Покрај бројните примери на скулптури и маски, прикажани се и ткаенини и облека на ловци, како и минијатурни маски - амулети од коски. Со желба во оваа поставка да ја истакнеме вредноста на една уметност, која пред сто години ги инспирирала европските уметници на модерната уметност, изложените дела ги препуштаме на критика и уживање на македонската публика.

Африканската уметност во Европа

До европското „откривање“ на уметноста на африканскиот народ дошло во 19 век, по воспоставувањето на колониите. Предметите од Африка ги носеле христијански мисионери, трговци, доктори и службеници, во време на растечките занимања на Европејците за материјалната култура и животот за помалку познатите, оддалечени заедници, со кои сè почесто се доаѓало во допир. Оттука, првите африкански музејски збирки и изложби биле од етнографски карактер, а резбаните предмети и фигури се прикажувани како магиски фетиши и идоли, пагански дела на примитивните народи. Уметничкото значење на неевропските, а посебно на скулптурите од Африка, вниманието први го свртеле европските сликари и вајари од почетокот на 20 век. Набљудувајќи ги фигурите и маските на етнографските изложби, биле импресионирани од нивната експресивна сила и креативност. Токму во африканската уметност пронашле инспирација за развој на концептуалната уметност, која ја прекинала дотогашната европска традиција во чија основа било прикажување на видливата, а не внатрешната стварност. Влијанието на африканската пластика на европските модернисти (Пикасо, Матис, Дерен, Вламенк, Бранкуши, Модилјани и други) ја афирмирало уметноста на „Црниот Континент“ на Западот меѓу критичарите и академичите, и соодветно на тоа, обезбедила место во престижните уметнички музејски збирки и галерии широм светот.

Насијанокој на африканската збирка на Веда и д-р Здравко Печар и основање на Музејот во Белград

Познатата историчарка на африканска уметност, Сузан Вогел, 20 век го нарекла „ера на собирање“ (Vogel: 91), бидејќи голем број дела на традиционална, ритуалната уметност на Африка се прелеала во збирките на западните музеи и галерии, а кругот на почитувачите на африканската уметност континуирано се зголемувал. Врвот на својата колекционерска „слава“ традиционалната африканска уметност го доживеала во 70-тите и 80-тите години на минатиот век, кога во краток рок „изникнале“ приватните збирки со повеќе од стотина предмети. Токму во тој период, во екот на западноафриканските колекционерски интереси, брачниот пар Веда и д-р Здравко Печар се одвоиле од тогашната Југославија во Африка, во дипломатската и културната мисија за мир и пријателство. Повеќе од дваесет години престојувале во Африка, запознавајќи се со нејзините луѓе, обичаи, уметност и начин на живот. Движејќи се во странските дипломатски кругови, имале прилика да се сретнат со бројни познавачи-љубители на африканската уметност. Понесени од сеприсутниот жар на западноафриканската колекција, се заразиле од „вирусот“ на африканската уметност и во текот на своето дводецениско делување собрале околу 1200 предмети. Д-р Печар, во својство на амбасадор на Југославија, работел во Западна Африка, во Мали (1967-1971), а потоа и во Гана (1973-1977), па оттука во нивната колекција преовладуваат токму примери од уметноста на западноафриканските народи.

Сл.1. Здравко Печар со барабан од Свејаша шума, еден од првите предмети кои тој и сојузата ѝ имаат набавено од Африка. (Фотшо-архива Печар)

и како ловец“ (Реџаг 1989: 564). Се претпоставува дека Печар, како страстен ловец, кој една година по доаѓањето во Мали официјално е примен во редот на ловечкото здружение на народот Бамана, во извесна мера имал привилегиран пристап кон знаењата, како и во поединечни раритетни колекционерски предмети, кои денес ѝ припаѓаат на збирката на белградскиот Музеј на африканска уметност (МАУ).

Благодарейќи на донацијата на збирката на Печар, во 1977 година, во Белград е основан Музејот, сместен во новоизграденото здание на Сењак. МАУ претставува единствена институција во овој регион од Европа, која целосно е посветена на културата и уметноста на Африка. Збирката, од основањето, скоро трипати е зголемена преку откупи и дипломатски подароци од претседателите на африканските земји, домашните уметници, патниците, истражувачите, колекционерите итн. Минатата година (2017), Музејот на африканска уметност ја прослави четириесетгодишнината од постоењето. Колекциите што

Во текот на собирањето предмети за идниот музеј, Печареви се раководеле не само од истенчениот естетски сензибилитет, туку, како што забележала Ана Сладојевиќ, која се занимавала со проучување на општествениот контекст на настанувањето на збирката, и од западните критериуми на собирање африканска уметност, кои се искористиле во периодот на интензивното присуство на колекционери во Африка (Sladojević 2014: 50, 84). Оваа таканаречена „академска“ информираност им помогнала во создавање на една систематска, целосна збирка на предмети од подрачјата во кои престојувале, која во себе содржела многу „класични“ примери на скулптури, какви се среќаваат во западните уметнички збирки и низ западната литература. Но, треба да се истакне дека од нивниот хуманистички поглед на светот се развила вистинска приврзаност кон народите и културите од Африка, но и љубов кон саваните низ кои неуморно крстосувале и стигале до далечни села, „интересирајќи се за маските, фетишите и обредните предмети со тајна племенска мистерија во кои се вовел (Здравко Печар), честопати

ги чува и презентира, подеднакво како и новите ликовни феномени кои секојдневно настануваат во Африка, како непресушно врело уметничко создавање, продолжуваат да ги оправдуваат причините за неговото основање.

Уметноста и традицијата

Дури и кога немаме одредено предзнаење за културата во која настанале, ниту за нивното значење и употреба, делата што произлегле од уметничката традиција на африканските народи, за која е вообичаен терминот „традиционална африканска уметност“, пленат со својата монументалност, ритмичност и визуелна хармонија, одразувајќи ја способноста на уметникот уверливо да изрази еден одреден концепт или идеја. Средбата со африканската уметност, Јелена Аранѓевиќ-Лазич, првата директорка на Музејот на африканската уметност во Белград, ја опишува како „возбудливо соочување со уметничките дела од најголема вредност“ (1973:12), додека истакнатиот ликовен критичар и колекционер, Ладислас Сеги, африканското творештво го споредува со најголемите достигнувања на античка Грција, Рим и стариот Египет. Според Сеги, тајната на креативниот набој на оваа уметност лежи во снажната емотивна врска на творецот со духовната реалност на претставеното уметничко дело, во кое тој ги изразува своите најдлабоки чувства и убедувања (Segy 1958: 4).

Што подразбираме под традиционална африканска уметност? Творештвото на кое се однесува споменатиот термин настанало меѓу народот, за потребите на општествениот и религискиот живот во традиционалните заедници во Подсахарска Африка, каде луѓето долго време живееле во релативно непроменети услови, сè до воспоставување на колонијализмот, па дури и извесен дел по тоа време. Традиционалните заедници се одликувале со едноставна општествено - политичка структура и начин на живот што бил врзан за природата и земјоделството. Колективната уметност што настанувала во таквата средина го оддавала одразот на наследените, долготрајните религиски уверувања, погледот на светот, моралните и естетските вредности, а создавана е според повторени ликовни обрасци, што се пренесувале од генерација во генерација. Маските и фигурите, изработувани најчесто од дрво, како широко достапен материјал, го прави најпрепознатливиот израз на народната и, пред сè, ритуална уметност на Африка. Во оваа категорија припаѓаат и предмети од камен, метал, коски, керамика, музички инструменти и ткаенини. Но, дали поради обилните скулптурни форми, енигматската моќ и функцијата на тие предмети како „сакрални“, обредни или, пак, заради сугестивната сила на ликовниот израз што ја одразува духовната стварност на Африканците, сепак антрополозите и историчарите на африканската уметност најмногу ги истражувале и проучувале маските и скулптурите.

Свејаша на ристијалиите и уметноста

Најплодното скулптурно творештво настанало во Западна и Централна Африка, на територијата на Сенегал, на крајниот запад, опфаќајќи ја областа на Западен Судан, Брегот на Слоновата Коска и Гана, преку Нигерија, сè до Конго. На овој простор од савани и тропски шуми настанувале бројни кралства и држави, но секојдневниот живот на мнозинството од населението се одвивало во рурални заедници, со земјоделство, лов и риболов. Седентарниот начин на живот овозможил формирање на цврсти локални заедници и релативно мирна животна рамка, каде можеле да се развиваат обичаите, легендите и верувањата. Паралелно со нив се формирала обредна практика што извирала од најдлабоките потреби на човекот да го разбере светот околу себе, обезбедувајќи ѝ опстанок на заедницата.

На поголемиот број африкански народи својствено им е анимистичкото верување во универзалната животна сила, која народите од јазичната група Манда или Мандинг (најгусто населени во областите Гвинеја и Мали) ја нарекуваат „њама“. Таа ги оживува сите битија и се шири низ целиот видлив и невидлив свет. Њама ги придвижува и необјаснивите, недопирливите сили што Африканецот го окружуваат и делуваат на него, а тој ги нарекува духови. Тоа се духовите на природата: водата, реките, ветрот, земјата, дрвјата, кои живеат во шумите и грмушките во непосредна близина на човечките

живеалишта, потоа духовите на починатите или неодредени претстави на моќни суштества што им се мешаат на луѓето во животот, носејќи им болести, мизерија и смрт. Практиката на погребување кај седентарната заедница довела до развој на култот кон мртвите, како и на легендите за предците - создателите на родот, кои честопати се претопени во претставите за културните херои: натприродните суштества, родоначалниците на заедниците, кои ги подучувале луѓето на разни животни вештини. Кај помал број народи, овие претстави се оформени во посложена космогониска идеја за божествата заслужни за создавањето на светот, природата и човечката заедница. Но, африканскиот човек најчесто стапувал во контакт со анимистичките суштества - духовите од природата и предците, кои најнепосредно влијаеле на неговиот живот.

Човекот ги повикувал тие натприродни суштества да се смилуваат, за од нив да добие заштита и помош. Допирот со трансцендентниот свет на духовите се постигнул по пат на религиозни ритуали, игри, жртви и магиски дејства. Општествените ритуали се одвивале преку игра и музика, бидејќи така најлесно се стапувало во врска со духовите и божествата. Како што забележал д-р Здравко Печар, кој присуствувал на многу церемонии меѓу африканските народи: „Во занес, френетичен крик и песна, што ги возбуждаат

чувствата, Африканецот влегува во состојба на егзалтација која, ако така може да се каже, го ослободува од неговата личност... состојбата на занес дозволува да се комуницира со боговите” (Pečar 1990: 203).

Трансцендентниот свет се претставувал преку маските. Маскираниот танчар не бил театарски глумец, преправен во натприродно суштество, туку во текот на ритуалот постоел медиум во кој влегувал дух, кој потоа ѝ се обраќал на заедницата. Со помош на маските, понатаму, се конкретизирало присуството на духовните сили. Маската „делувала“ ако во текот на ритуалот во нејзе се насели невидливо суштество, кое е прикажано на неа. Дрвените фигури имале иста намена, како допирна точка со стварноста на трансцендентниот свет. Според верувањата на народот Бамана од Мали, ритуалните предмети најмногу се акумулирани во њама во текот на танцовачкиот ритуал, како и по примањето на жртвената храна и либацијата, односно после ритуалното прочистување; благодарение на тоа тие можеле да го исполнат посакуваното дејство. Предметот што ќе стекнел ритуална моќ бил толку опасен, така што со него не можел секој да ракува. Ако не се користел, тој морал да се уништи во гнездо на термити, тоа се сметало за единствено безбедно место, бидејќи се верувало дека термитите ќе можат да им ја вратат насобраната животна сила на духовите населени во земјата (Brett-Smith: 106-107).

Духовните претстави се прикажувани во човечка форма, за луѓето да можат полесно да воспостават комуникација со нив. Понекогаш се изведени како фантастичен спој на човечки

Маскиран танчар со маска „канага“ на народот Догон (фото: Бранко Косиќ)

и животински црти на лицата и делови од телото, со кои се нагласува нивното потекло. Тие симболи на природата служат за изразување на концептуалната, метафизичката реалност, а не стварниот, материјален свет. На тој начин, користејќи го јазикот на природата, во духовните претстави биле отелотворени различни доблести и идеали на општеството: конвенција на физичката убавина, смиреност, сила, мажественост, но и сверство, агресија, суровост, кои имале за цел да го заплашат набљудувачот или да послужат како негативен пример на однесување.

Преку ритуалите и општествените церемонии се обележувале клучни животни моменти, насочени кон одржувањето на заедницата, како што се: иницијацијата на децата во светот на возрасните, сеењето и жетвата, погребите и комеморацијата, како и општите обреди, најчесто од забавен карактер, во кои се зацврстувала кохезијата на групата.

Опстанокот е централна преокупација во животот и ритуалите на традиционалната заедница, додека плодноста е една од главните теми во ритуалната уметност. Во визуелните претстави на човечката плодност преовладуваат женски ликови со истакнати атрибути на мајчинството - гради, стомак или папок, како симбол за раѓање или скулптури на мајки со дете. Тие фигури го претставуваат женскиот предок, односно принципот на раѓање и физичко продолжување на заедницата, без која нема семејство, ниту племе. Одржувањето на заедницата, исто така, е рефлектирано и во мотивите на примордијалниот пар предци, претставен на маските, скулптурите и елементите од архитектурата. Кај народот Догон, кои живееле во многу сушен предел, парот предци не се резбарел само на маски, туку и на бравите на амбарите каде што се чувало житото.

Кај земјоделските култури во Западна Африка, голем дел од обредната практика била насочена кон плодноста на земјата. Во аграрните култови се негува легендата за митските суштества, кои ги подучиле луѓето за обработка на земјата и сеењето на житната култура. Кај народот Бамана од Мали, тоа е митскиот лик по име Чивара, претставен на маските во вид на антилопа. Танчарот со маска Чивара, чија глава и тело се покриени со палмини листови, го слави ова божество изведувајќи игра со високи скокови, кои ги имитираат движењата на антилопата. Разиграното богатство од форми и стилови вовело извонредна убавина во маските - скулптури, во сите светски збирки и публикации посветени на африканската уметност. Само во збирката на Музејот на африканска уметност се наоѓаат повеќе од 30 примероци, од кои неколку се прикажани и на оваа изложба.

Иницијацијата, како симболичен и формален влез во светот на возрасните, е еден од клучните ритуали за зачувување на општествениот поредок, бидејќи со нив децата се подготвуваат да станат полноправни членови на заедницата и да преземат соодветни општествени улоги. Иницијантите се подложуваат на бројни испити за издржливост и храброст, со телесни скарификации и многу други нелагодности. Во тој чувствителен преоден период, кога и физички се изолирани од семејството и заедницата, над нив бдеат духовите или божествата заштитници. Кај народот Дан, кој живее во Либерија и Брегот на Слоновата Коска, посебен вид маска го олицетворува добродушниот дух - чувар, чија задача во текот на иницијацијата е да води грижа за децата и да набавува храна за нив од жителите на селото. Кај народот Сенуфо од Брегот на Слоновата Коска, за децата се грижи митскиот заштитник и основач на родот по име Сетиен или Порпијанонг. Претставен е како птица со рогови, со раширени крилја и испачен стомак, чија дрвена скулптура момчињата ја носат на главата во текот на танцовиот обред и кога се враќаат од Светата шума. Птицата симболизира гласник помеѓу светот на луѓето и светот на починатите, бидејќи воведените симболично умираат за повторно да се родат како возрасни луѓе. Обредот на иницијација го надгледуваат возрасни членови на тајните заедници, задолжени да им ја предадат тајната на новите членови, знаењата за светот и моралните поуки. Криејќи го идентитетот под маските и изедначувајќи се со духовните суштества, тие добивале авторитет со чија помош полесно ја воспоставувале дисциплината меѓу воведените.

Кај нигериските и волтајските народи од Западна Африка се воочува изразена свест за смртта како составен, неизбежен дел од животот и смената на генерации, поради која почитувањето на предците е еден од најважните култови во Африка. Поимот предок во Африка е широк и не е сосем јасно разграничен. Тој може да се однесува на првите луѓе и основачи на народот/племињата, на семејните

предци, како аморфна група која ги опфаќа сите починати членови од крвно-сродната заедница или, пак, на конкретни членови на семејството кои живеат во сеќавањата на припадниците на заедницата. Најнепосредните предци се родителите кои во текот на животот се грижеле за одгледувањето и воспитувањето на децата, а по смртта и понатаму се интегрален дел од заедницата, будно следејќи го однесувањето на потомците, искажувајќи ги понекогаш своите неодобрувања за неволјите што ги снаоѓаат. Смртта на угледен член на семејството и заедницата се обележува со посебни празници, кои ги слават неговиот живот и заслуги. При погребувањето на таквите значајни личности, починатите церемонијално се испраќаат за безбедно да стигнат во светот на предците, од каде ќе продолжат да ги чуваат потомците. Кај народот Догон (Мали), секои четири - пет години, во чест на починатите членови на заедницата, се одржува погребната свеченост дама, за која се резбаат цела низа маски. Со игра се слави нивниот премин во светот на предците, но преку митските приказни за настанокот на заедницата, исто така, се слави животот и се обновува виталноста на нарушената група со умирањето на членовите. На церемонијата кај Догоните се појавуваат повеќе од седумдесет видови маски, честопати долги и по неколку метри, а поединечни маскирани танчари се движат на патерици, нагласувајќи ја натчовечката димензија и карактерот на духовните претстави. Слично на тоа, волтајските народи Бобо, Моси, Бва и други, организираат прослави посветени на починатите, носејќи разнобојни зооморфни и геометриски маски, кои ги симболизираат духовите заштитници на заедницата, а иницираните членови на заедницата истовремено ги потсетуваат на езотеричните знаења за принципите со чија помош е создаден светот.

Поединците што барале помош од духовите за спас од неволји, стапувале во контакт со нив преку локалниот јасновидец, шаман. Во магиските ритуали се користени антропоморфни фигури, кои се олицетворение на предците, починатите деца, „небесната“ жена или маж (од светот на духовите), духовите на природата или грмушките итн. Слично на танцовите маски, фигурите биле „садови“ за престојување на духовите. Изработувани се по желба на свештеникот за конкретен поединец или семејство. Така, кај народот Ашанти од Гана и народот Моси од Буркина Фасо, девојчињата добивале кукли со кои си играле за да се подготват за улогата на мајки. Меѓутоа, тие предмети им служеле и после мажењето, како религиско средство за добивање на потомци, доколку имале проблеми со плодноста.

Иако изработката на антропоморфните фигури се практикувала на широко подрачје, кај скулптурите од Западна Африка може да се воочи сличност во прикажување на телата. Главата е со поголеми димензии во однос со телото, кое е прикажано во фронтално стоечки или седечки став, додека рацете немаат многу детали и, воглавно, се приклонети кон телото. Целата слика оддава впечаток на цврстина, стабилност, поради што дури и фигурите со минијатурни димензии делуваат импозантно. За разлика од рацете, нозете најчесто се скратени во однос на торзото, со свиткани колена што наговестуваат движење, давајќи ѝ неочекувана динамичност на наизглед статичната положба на телото. Со тоа, уметничкиот јазик ја сублимира целта на предметот - во неподвижен предмет од дрво да се зароби виталната духовна сила.

Антропоморфните фигури и другите амулети се користени и поради заштита при лов. Ловот бил многу важен во животот на традиционалните заедници, како еден од главните извори на месо. Ловците биле изложени на бројни опасности, па се вооружувале не само со секири и копја, туку и со магиски средства. Здравко Печар, кој како страстен ловец поминал многу време во саваните на западна Африка, дружејќи се со локалните ловци, забележал дека кај Баманите преовладува верувањето оти оружјето не го убива дивечот, туку „нивните магии“ (Печар 1990: 166). Облеката на западноафриканските ловци била ритуално отсликувана, како што е случајот кај народот Сенуфо, додека ловците Бамана на своите кошули зашивале амулети - огледалца, канџи, рогови од животни, кожни ресички, врзалки исполнети со магиски молитви. Посебно биле вреднувани амулети од рогови и копита од мали антилопи, животни чие ловење било голем предизвик за ловците. Со оваа облека, ловците Бамана го изразувале и својот привилегиран статус. Имено, тие уживале голем углед во заедницата поради својата одважност и вештина. Нивната способност на снаоѓање во природата, во непредвидливи околности била од голема помош за заштита на селата од напади на диви ѕверови и природни непогоди, а во војните против другите заедници ловците биле предводници и најхрабри војници.

Изложените примери на ритуалната уметничка практика на западноафриканските заедници јасно илустрира дека народниот уметник и резбар тежнеел на што посликвит и впечатлив начин да ја долови религиската стварност, односно да им ја пренесе на останатите членови од заедницата. Со тек на времето, од таа практика се изродиле светски релевантни скулпторски и резбарски традиции. Денес, покрај процесот на модернизација и преминот во христијанство и ислам, но и поради сè поголемиот замав на секуларизацијата, народните знаења и обичаи губат важност за заедницата, станувајќи дел од локалниот фолклор или паѓајќи во заборав. Поради тоа има сè помалку дела на ритуалната уметност, какви што се правеле во минатото (посебно пред допирот со Европејците), додека значењето на предметите и симболите полека бледнее од сеќавањето на народот. Примерите на уметничките изработки, кои својата конечна дестинација ја нашле во светските музеи и галерии, па и во нашиот белградски музеј, остануваат како важен историски запис за уметничката активност и креативност на африканската заедница, но и како непосредно сведоштво на богатиот духовен свет на Африканците.

Циџирана лиџераџура:

Jelena Arandelović Lazić. 1973. Umetnost zapadne Afrike – zbirka Vede i dr Zdravka Pečara, poklon Beogradu, katalog izložbe. Beograd: Etnografski muzej.

Sarah C. Brett-Smith. 2001. When is an Object Finished? The Creation of the Invisible among the Bamana of Mali. *Res: Anthropology and Aesthetics* 39 (Spring), 102-136.

Zdravko Pečar. 1989. „Kako je nastala zbirka“ u: Muzej afričke umetnosti, zbirka Vede i dr Zdravka Pečara, 558-566. Beograd: Muzej afričke umetnosti, Gornji Milanovac: RO „Dečje novine“.

Zdravko Pečar. 1990. Savana zove. *Neobjavljeni memoari Zdravka Pečara iz Afrike*.

Susan Vogel. 2006. Whither African Art? Emerging Scholarship at the End of an Age, *African Arts* 38(4), 12-17.

Ladislav Segy. 1958. African Sculpture. New York: Dover Publications, Inc.

Ana Sladojević. 2014. Muzej afričke umetnosti – konteksti i reprezentacije. Beograd: Muzej afričke umetnosti.

Прејорачана џоширока лиџераџура:

Iris Hahner, Maria Kecskesi, Laszlo Vajda. 2007. African Masks: the Barbier-Mueller Collection. Munich: Prestel-Verlag.

Christine Mullen Kreamer, Martin A. Sklar. 2007. African Vision: the Walt Disney-Tishman African Art Collection. Washington DC: Smithsonian, National Museum of African Art.

Douglas Newton, (прегр. André Malraux). 1978. Masterpieces of Primitive Art: the Nelson A. Rockefeller Collection. New York: Nelson A. Rockefeller Publications Inc., Alfred A. Knopf Inc.

(Ур.) Werner Schmalenbach. 1988. African Art from the Barbier-Mueller Collection, Geneva. Munich: Prestel-Verlag.

Духови Африке: ритуална уметност западне Африке

Изложбом скулптура, маски и тканина, којом се Музеј афричке уметности из Београда први пут представља македонској публици, желели смо да прикажемо један исечак духовног и уметничког наслеђа народа Африке на основу материјала из наше збирке. Уједно нам је била намера да укажемо на комплексност и вишеслојност културних значења, али и на дубину уметничке изражајности народног скулпторства Африке, које је током 20. века уврштено међу најзначајнија дела светске уметности. Снага животних веровања управо је оно што просијава из предмета које обликује рука даровитог афричког уметника, што на несвесном, универзалном језику душе разумемо и без познавања особености културе. Надахнутост стваралаца посебно је дошла до изражаја у делима ритуалне уметности западне Африке, која и чине тему изложбе. У тој специфичној културној и историјској области цветале су бројне ликовне традиције, а у збирци Музеја афричке уметности заступљене су репрезентативним остварењима. Према речима Здравка Печара који је, заједно са супругом Ведом, дародавац прве збирке афричке уметности граду Београду и идејни творца Музеја афричке уметности: „Тај велики простор западне Африке већ вековима представља мистичну, паганску, анимистичку, богату ризницу афричких узнемирења из којих је израсла уметност једног посебног приступа и односа према животу и околини човека” (Реџар 1989: 560).

Имајући у виду значај ових специфичних уметничких традиција за светску баштину, односно њихов утицај на међународне токове уметности новијег доба, са великим задовољством смо се одазвали позиву на сарадњу, који нам је Музеј Македоније упутио у партнерству са Скопским џез фестивалом, а са иницијативом да се стваралаштво западне Африке из наших музејских збирки премијерно представи њиховој публици. Посебну захвалност дугујемо Министарству спољних послова Републике Србије, Министарству културе и информисања Републике Србије и Секретаријату за културу града Београда, који су препознали важност овог међународног програма културне сарадње и пружили подршку његовој реализацији.

На поставци организованог у изложбеном простору Музеја Македоније приказано је више од седамдесет експоната ритуалног карактера из наших колекција, начињених од дрвета, текстила и кости. Предмети су настали међу народима Ашанти, Бага, Бамана (Бамбара), Бауле, Бобо, Бва, Дан, Догон, Гере, Малинке, Моси, Јоруба и Сенуфо, настањених на простору данашњих држава Гвинеје, Гане, Буркине Фасо, Обале Слоноваче, Нигерије и Малија. Поред бројних примера скулптура и маски, приказане су тканине и одећа ловаца, као и минијатурне маске-амулету од кости. Уз жељу да овом изложбом истакнемо вредности једне уметности, која је пре сто година инспирисала и европске уметнике модерне, препуштамо изложена дела критици и уживању македонске публике.

Афричка уметност у Европи

До европског „откривања” уметности афричких народа дошло је у 19. веку, након колонијалних освајања афричких територија. Предмете су из Африке доносили хришћански мисионари, трговци, лекари и службеници, у време растућег занимања Европљана за материјалну културу и живот мало познатих, удаљених заједница, с којима се све више долазило у додир. Стога су прве афричке музејске збирке и изложбе биле етнографског карактера, а резбарени предмети и фигуре приказивани су као магијски фетиши и идоли, паганске творевине примитивних народа. На уметнички значај ваневропских, а посебно скулптура из Африке, први су скренули пажњу европски сликари и вајари почетком 20. века. Посматрајући фигуре и маске на етнографским изложбама, били су задивљени њиховом експресивном снагом и креативношћу. Управо у афричкој уметности пронашли су инспирацију за развој концептуалне уметности, која је раскинула с дотадашњом европском традицијом у чијој основи је било приказивање појавне, а не унутрашње стварности. Утицај афричке пластике на европске модернисте (Пикаса, Матиса, Дерена, Вламенка, Бранкушија, Модилјанија и друге) донео је уметности „Црног континента” афирмацију на Западу међу критичарима и академицима, и сходно томе, обезбедио место у престижним уметничким збиркама музеја и галерија широм света.

Насћанак афричке збирке Веде и др Здравка Печара и оснивање Музеја у Београду

Истакнута америчка историчарка афричке уметности Сузан Вогел назвала је двадесети век „ером сакупљања” (Vogel: 91), јер се тада велики број дела традиционалне, ритуалне уметности Африке прелио у збирке западних музеја и галерија, док се круг поштовалаца афричке уметности континуирано увећавао. Врхунац своје колекционарске „славе” традиционална афричка уметност доживела је 70-их и 80-их година прошлог века када су у кратком року „ницале” приватне збирке од по више стотина предмета. Управо у том периоду, у жељу западњачког колекционарског интересовања, брачни пар Веда и др Здравко Печар отиснуо се из тадашње Југославије у Африку, у дипломатску и културну мисију мира и пријатељства. Дуже од двадесет година боравили су у Африци, упознајући се с њеним људима, обичајима, уметношћу, начином живота. Крећући се у страним дипломатским круговима, имали су прилике да сусретну бројне познаваоце и љубитеље афричке уметности. Понесени свеprisутним (чинио се), западњачким жаром колекционирања и сами су се заразили „вирусом” афричке уметности, и у току свог дводеценијског делања успели да сакупе око 1200 предмета. Др Печар је у својству амбасадора Југославије радио у западној Африци, у Малију (1967–1971), а потом и Гани (1973–1977), и отуда у њиховој колекцији преовлађују управо примери уметности западноафричких народа. Приликом сакупљања предмета за будући музеј, Печареви су се руководили не само истанчаним естетским сензибилитетом већ – како је приметила Ана Сладојевић, која се бавила проучавањем друштвеног контекста настанка збирке Печар – и западњачким критеријумима сакупљања афричке уметности, који су се искристалисали у периоду интензивног присуства колекционара у Африци (Sladojević 2014: 50, 84). Ова „академска” информисаност, да је тако назовемо, помогла им је у стварању једне систематски целовите збирке предмета с подручја на којима су боравили, која је у себи садржала многе „класичне” примере скулптура, на какве се наилази у западним уметничким збиркама и по западној литератури. Но, треба истаћи да се из њиховог хуманистичког погледа на свет развила истинска приврженост народима и култури Африке, али и љубав према савани, којом су неуморно крстарили и стизали до далеких села „интересујући се за маске, фетише и обредне предмете скровитих племенских мистерија, у које су [Здравка Печара] често и по правилу као ловца уводили” (Реџар 1989: 564). Оправдано је претпоставити да је Печар као страствени ловац, који је годину дана по доласку у Мали званично примљен у ред ловачког удружења народа Бамана, имао у извесној мери привилегован приступ знањима, као и појединим раритетним колекционарским предметима, који данас припадају збирци београдског Музеја афричке уметности (МАУ).

Здравко Печар са афричким ловцима у савани. (Фото-архив Печар)

Захваљујући донацији збирке Печар Београду, 1977. године основан је Музеј, смештен у новосазидано здање на Сењаку. МАУ представља једину институцију у овом региону Европе која је у потпуности посвећена култури и уметности Африке. Збирка је од оснивања скоро троструко увећана откупима и поклонима дипломата, председника афричких земаља, домаћих уметника, путника, истраживача, колекционара итд. Прошле године (2017) МАУ је прославио четрдесетогодишњицу постојања. Колекције које чува и презентује, подједнако као и нови ликовни феномени, који свакодневно настају у Африци као непресушном врелу уметничког стварања, настављају да оправдавају разлоге његовог оснивања.

Улаз на сценографски Музеј афричке уметности. (фото: Владимир Појовић)

Уметност и традиција

Чак и кад немамо одређеног предзнања о култури у којој су настали, нити о њиховом значењу и употреби, дела проистекла из уметничких традиција афричких народа, која се најчешће означавају термином „традиционална афричка уметност”, плене својом монументалношћу, ритмичношћу и визуелним складом, односно одражавајући способношћу уметника да уверљиво изрази одређени концепт или идеју. Сусрет са афричком уметношћу Јелена Аранђеловић Лазић, прва директорка Музеја афричке уметности у Београду, описује као „узбудљиво суочење са уметничким делима највише вредности” (1973: 12), док истакнути ликовни критичар и колекционар Ладислас Сеги афричко стваралаштво пореди с највишим донетима античке Грчке, Рима и старог Египта. Према Сегију, тајна креативног набоја ове уметности лежи у снажној емотивној вези ствараоца с духовном реалношћу представљеној уметничким делом, у којем он изражава своја најдубља осећања и убеђења (Segy 1958: 4).

Шта подразумевамо под традиционалном уметношћу Африке? Стваралаштво на које се односи поменути термин настало је у народу, за потребе друштвеног и религијског живота традиционалних заједница подсахарске Африке, у којима су људи дуже време живели у релативно неизмењеним условима, све до успостављања колонијализма, па и извесно време након тога. Традиционалне заједнице одликовале су се једноставном друштвено-политичком структуром и начином живота који је био везан за природу и земљорадњу. Колективна уметност која је настајала у таквој средини чинила је одраз наслеђених, дуготрајних религијских уверења, погледа на свет, моралних и естетских вредности, а стварана је према понављаним ликовним обрасцима, који су се преносили из генерације у генерацију. Маске и фигуре, рађене претежно од дрвета као широко доступног материјала, чине најпрепознатљивији израз те народне, пре свега ритуалне уметности Африке, мада овој категорији припадају и предмети од камена, метала, кости, керамике, музички инструменти и тканине. Но, да ли због обиља скулптуралних форми, енигматичне моћи и функције маске и скулптура као „сакралних” и обредних предмета или пак због сугестивне снаге њиховог ликовног израза који одражава духовну стварност Африканаца – углавном, управо су њих антрополози и историчари афричке уметности највише истражили и проучили.

Свешћу ришувала и уметности

Најплодније скулптурално стваралаштво настало је у западној и централној Африци, на подручју од Сенегала на крајњем западу, обухватајући област Западног Судана, Обале Слоноваче и Гане, преко Нигерије, све до Конга. На овом простору савана и тропских шума настајала су бројна краљевства и државе, но свакодневни живот већинског становништва одвијао се у руралним заједницама, уз земљорадњу, лов и риболов. Седелачки начин живота омогућио је формирање чврсте локалне заједнице и релативно устаљеног животног оквира, у којем су могли да се развијају обичаји, предања, веровања. Упоредо с њима формирала се обредна пракса која је извирала из најдубљих потреба човека да разуме свет око себе и својој заједници обезбеди опстанак.

Већини афричких народа својствено је анимистичко веровање у универзалну животну снагу, коју народи језичке групе Манде или Мандинг (најгушће насељени у области Гвинеје и Малија) зову „њама”. Она оживљава сва бића и прожима читав видљиви и невидљиви свет. Њама покреће и необјашњиве, неопипљиве силе које Африканца окружују и делују на њега, а он их назива духовима. То су духови природе – воде, река, ватре, земље, дрвећа – који бораве у шуми и „шипражу” у непосредној близини људских станишта, затим духови умрлих или неодређене представе моћних бића која се људима мешају у живот, доносећи болести, недаће и смрт. Практика сахрањивања код седелачких заједница довела је до развоја култа мртвих, као и поштовања предака – оснивача рода. Предања о прецима су често стопљена с представама о културним херојима: натприродним бићима, зачетницима заједнице који су људе подучили разним животним вештинама. Код мањег броја народа ове представе уобличене су у сложеније космогоничке идеје о божанствима заслужним за стварање света, природе и људске заједнице. Но, афрички човек најчешће је ступао у контакт са анимистичким бићима – духовима из природе и прецима, који су најнепосредније утицали на његов живот.

Човек је призивао та натприродна бића да би их умилостивио и од њих добио заштиту и помоћ. Додир са оностраним, светом духова, постигао се путем религијских ритуала, плесова, жртви и магијских радњи. Друштвени ритуали одвијали су се уз музику и плес, јер се тако најлакше ступало у везу с духовима и божанствима. Како је забележио Здравко Печар, који је и сам присуствовао многим церемонијама афричких људи: „У заносу, френетичном крику и песми, који узбуђују осећања, Африканац улази у стање егзалтације, која га такорећи ослобађа његове личности [...] стање заноса које дозвољава да се комуницира са боговима” (Pečar 1990: 203).

Онострани свет представљао се маскама. Маскирани играч није био позоришни глумац прерушен у натприродно биће, већ је током ритуала постајао медијум у којем је улазио дух којем се заједница обраћала. Уз помоћ маске се, дакле, конкретизовало присуство духовних сила. Маска је „деловала” ако би се током ритуала у њу настанило невидљиво биће које је њоме приказано. Дрвене фигуре служиле су истој намени, као додирна тачка онострани стварности. Према веровањима народа Бамана из Малија, ритуални предмети највише су акумулирали њаму током плесног ритуала, као и након примања жртвене хране и либација, односно након ритуалног прочишћења; тек захваљујући томе могли су да остваре жељено дејство. Предмет који би на тај начин стекао ритуалну моћ сматрао се толико опасним да њим није смео да рукује било ко. Ако се више није користио, морао се уништити у термитњаку, што се сматрало једино безбедним пошто се веровало да ће термити ту нагомилану животну силу вратити духовима настањеним у земљи (Brett-Smith: 106-107).

Духовне представе приказиване су у људском облику да би човек с њима лакше успоставио комуникацију, а некад су дате као фантастичан спој људских и животињских црта лица или делова тела, којим се наглашава њихово натприродно порекло. Символи из природе овде служе, дакле, за изражавање концептуалне, метафизичке реалности, а не стварног, материјалног света. Користећи језик природе, у духовним представама биле су отелотворене различите врлине и идеали друштва: конвенције физичке лепоте, смиреност, снага, мужевност, али и бестијалност, агресивност, суровост, који су имали за циљ да застраше посматраче или послуже као негативни примери понашања.

Посредством ритуала и друштвених церемонија обележавали су се кључни животни моменти усмерени на одржање заједнице: иницијације деце у свет одраслих, сејање и жетва, сахране и комеморације, као и општи обреди – често забавног карактера – којима се учвршћивала кохезија групе.

Опстанак је централна преокупација живота и ритуала традиционалних заједница, и у том смислу је плодност једна од главних тема ритуалне уметности. У визуелним приказима људске плодности преовлађују скулптуре мајке с дететом и женски ликови са истакнутим атрибутима мајчинства – грудима, стомаком и пупком. Те фигуре представљају женског претка као принцип рађања, физичког продужења заједнице, без кога нема породице ни племена. Приоритетни значај одржања заједнице огледа се и у мотиву примордијалног пара предака, представљеног на маскама, скулптурама и елементима архитектуре. Код народа Догон, који

Веда Печар испред амбара у селу Догона њоказује враиша и браву који су украшени фиџурама њредака. (фоџо: Здравко Печар)

Брава амбара са фиџурама њредака, народ Догон из Малија, збирка МДУ. (фоџо: Владимир Појовић)

живе у веома сушном подручју, предачки пар резбари се не само на маскама, већ и на бравама амбара у којима се чува жито – основна животна намирница заједнице.

Код земљорадничких култура западне Африке, велики део обредне праксе усмерен је на плодност земље. У аграрним култовима негују се предања о митским бићима која су људе подучила обради земље и гајењу житарица. Код народа Бамана то је митски лик по имену Ћивара, представљен на маскама у виду антилопе. Играч с маском Ћиваре на глави и телом у потпуности прекривеним рафијом, слави ово божанство изводећи плес с високим скоковима, којима имитира покрете антилопе. Разиграно богатство форми и стилова увело је ову маску-скулптуру изванредне лепоте у све светске збирке и публикације посвећене афричкој уметности. Само у збирци Музеја афричке уметности налази се више од 30 примерака, од којих су неки приказани на овој изложби.

Иницијације као симболични и формални улазак у свет одраслих чине један од кључних ритуала којим се обезбеђује очување друштвеног поретка, јер се њима деца припремају да

постану пуноправни чланови заједнице и преузму одговарајуће друштвене улоге. Иницијанти се подвргавају бројним испитима издржљивости и храбрости, телесним скарификацијама и многим другим неугодностима. У том осетљивом прелазном периоду, када су и физички изоловани од породице и заједнице, над њима бдију духови или божанства заштитници. Код народа Дан, који живи у Либерiji и Обали Слоноваче, посебан тип маске оличава доброћудног духа-чувара, чији задатак је да у току иницијација води рачуна о дечацима и набавља од становника села храну за њих. Код народа Сенуфо из Обале Слоноваче о деци се стара митски заштитник и оснивач рода по имену Сетиен или Порпианонг. Представљен је као птица кљунорог раширених крила и избаченог стомака, чију дрвену скулптуру дечаки носе на главама током плесних обреда и у повратку из Свете шуме. Птица игра важну улогу као гласник између света људи и света умрлих, јер иницијанти симболично умиру да би се поново родили као одрасли људи. Обреде иницијације надгледали су чланови тајних друштава, задужени да новим члановима предају тајна, света знања и моралне поуке. Кријући идентитет под маскама и изједначавајући се с духовним бићима, задобијали су ауторитет помоћу којег су лакше успостављали дисциплину међу иницијантима.

Међу нигеријским и волтајским народима западне Африке уочава се изражена свест о смрти као саставном, неизбежном делу живота и природног тока смене генерација, због чега је поштовање предака један од најважнијих култова у Африци. Појам предака је у Африци широк и не сасвим јасно разграничен – може да се односи на прве људе и осниваче народа/племена, породичне претке као аморфну групу која обухвата све умрле чланове крвно-сродне заједнице или пак конкретне чланове породице који живе у сећању припадника заједнице. Најнепосреднији преци су родитељи који током живота брину о одгајању и васпитању деце, а након смрти и даље чине интегралан део заједнице, будно мотрећи понашање потомака, исказујући некад своје неодобравање невољама које сналазе припаднике заједнице. Смрт угледног члана породице и заједнице обележава се посебним светковинама којима се славе његов живот и заслуге. Приликом сахрана таквих знаменитих личности, умрли се церемонијама испраћају како би безбедно стигли у свет предака и наставили да чувају потомке. Код народа Догон (Мали) сваких четири-пет година у част преминулих чланова заједнице одржава се погребна свечаност *дама* за коју се резбари читава низ маски. Плесовима се слави њихов прелазак у свет предака, али се кроз митске приче о постанку заједнице такође слави живот и обнавља равнотежа нарушена умирањем чланова. На церемонијама Догона појављује се више од седамдесет типова маски, дугачких често и по неколико метара, а поједини маскирани плесачи крећу се на штакама, са намером да дочарају надљудске димензије, односно натприродни карактер духовних представа. Слично Догонима, волтајски народи Бобо, Мози, Бва и други, организују прославе посвећене умрлима, носећи вишебојне зооморфне и геометризоване маске, које симболизују духове заштитнике заједнице, а инициране чланове друштва истовремено подсећају на езотерична знања о принципима на којима је саздан свет.

Појединци који су тражили помоћ духова за спас од невоља, ступали су с њима у додир посредством локалног видовњака, шамана. У магијском ритуалу коришћене су антропоморфне фигуре, које оличавају претке, умрлу децу, „небеску” жену или мужа (из света духова), духове природе или шипражја и томе слично. Слично плесним маскама, фигуре су биле „посуде” за боравак духова. Израђиване су према налогу свештеника за конкретног појединца или породицу. Тако су, рецимо, код народа Ашанти из Гане и народа Мози из Буркине Фасо девојчице добијале лутке којима су се играле, припремајући се за улогу мајке. Уколико су након удаје имале проблема са плодношћу, ти исти предмети служили су им као магијско средство за добијање потомака.

Израда антропоморфних фигура среће се на широком подручју западне Африке, али се међу њима може уочити извесна канонска сличност у приказу тела. Глава је већих димензија у односу на тело, које је приказано фронтално у стојећем или седећем ставу, док руке немају много детаља и углавном су прислоњене уз тело. Читав приказ одаје утисак чврстине, стабилности, због чега чак и фигуре минијатурних димензија делују импозантно. За разлику од руку, ноге су обично скраћене у односу на торзо, и често приказане са савијеним коленима која наговештавају покрет, што наизглед статичном положају тела даје неочекивану динамичност. Тиме је уметничким језиком сублимирана сврха предмета – да се у непокретном комаду дрвета зароби витална духовна сила.

Антропоморфне фигуре и други амулети коришћени су и ради заштите приликом лова. Лов је био веома важан у животу традиционалне заједнице, као један од главних извора

меса. Ловци су били изложени бројним опасностима, па су се наоружавали не само секирама и копљима већ и магијским средствима. Здравко Печар, који је као страствени ловац много времена провео по саванама западне Африке, дружећи се с локалним ловцима, приметио је да међу Баманама, на пример, преовлађује веровање да дивљач не убија оружје, већ „њихове враџбине” (Pečar 1990: 166). Одећа западноафричких ловаца била је ритуално осликавана, као што је случај код Сенуфо народа, док су Бамана ловци на своје кошуље нашивали амulette – огледалца, канџе, рогове животиња, кожне ресице и замотуљке испуњене магијским молитвама. Посебно су били цењени амulette од рогова и копита мале антилопе, животиње чије је хватање велики изазов за ловце. Овом одећом Бамана ловци изражавали су и свој повлашћени статус. Наиме, они су уживали велики углед у друштву због своје одважности и вештине. Њихова способност сналажења у природи у непредвидљивим околностима била је од велике помоћи у заштити села од напада дивљих звери и природних непогода, а у ратовима против других заједница ловци су били предводници и најхрабрији ратници.

Изложени примери ритуалне уметничке праксе западноафричких заједница јасно илуструју да је народни уметник и дрворезбар тежио да на сликовит и упечатљив начин дочара религијску стварност, то јест да је пренесе осталим члановима заједнице. Временом су из те праксе израсле светски релевантне скулпторске и плосне традиције. Данас, услед процеса модернизације и преласка на хришћанство и ислам, али и због све већег замаха секуларизације, народна знања и обичаји губе важност за заједницу, постајући део локалног фолклора или падајући у заборав. Због тога има све мање дела ритуалне уметности, каква су настајала у прошлости – нарочито пре додир са Европљанима, а значења предмета и симбола полако бледе из сећања народа. Примери уметничке израде који су своје коначно одредиште нашли у светским музејима и галеријама, па и нашем београдском музеју, остају као важан историјски запис о уметничкој активности и креативности афричких заједница – наслеђу ранијих времена, и као непосредно сведочанство богатог духовног света Африканаца.

Циџирана лиџераџура:

Jelena Arandelović Lazić. 1973. Umetnost zapadne Afrike – zbirka Vede i dr Zdravka Pečara, poklon Beogradu, *katalog izložbe*. Beograd: Etnografski muzej.

Sarah C. Brett-Smith. 2001. When is an Object Finished? The Creation of the Invisible among the Bamana of Mali. *Res: Anthropology and Aesthetics* 39 (Spring), 102-136.

Zdravko Pečar. 1989. „Kako je nastala zbirka” у: Muzej afričke umetnosti, zbirka Vede i dr Zdravka Pečara, 558-566. Beograd: Muzej afričke umetnosti, Gornji Milanovac: RO „Dečje novine”.

Zdravko Pečar. 1990. Savana zove. *Neobjavljeni memoari Zdravka Pečara iz Afrike*.

Susan Vogel. 2006. Whither African Art? Emerging Scholarship at the End of an Age, *African Arts* 38(4), 12-17.

Ladislav Segy. 1958. African Sculpture. New York: Dover Publications, Inc.

Ana Sladojević. 2014. Muzej afričke umetnosti – konteksti i reprezentacije. Beograd: Muzej afričke umetnosti.

Прејоручена шира лиџераџура:

Iris Hahner, Maria Kecsesi, Laszlo Vajda. 2007. African Masks: the Barbier-Mueller Collection. Munich: Prestel-Verlag.

Christine Mullen Kreamer, Martin A. Sklar. 2007. African Vision: the Walt Disney-Tishman African Art Collection. Washington DC: Smithsonian, National Museum of African Art.

Douglas Newton, (предг. André Malraux). 1978. Masterpieces of Primitive Art: the Nelson A. Rockefeller Collection. New York: Nelson A. Rockefeller Publications Inc., Alfred A. Knopf Inc.

(Ур.) Werner Schmalenbach. 1988. African Art from the Barbier-Mueller Collection, Geneva. Munich: Prestel-Verlag.

Spirits of Africa: Ritual Art of West Africa

By exhibiting sculptures, masks and fabrics within the first presentation of the Museum of African Arts in Belgrade in front of the Macedonian audience we wanted to display a fragment of the spiritual and artistic legacy of African people, based on the material from our collection. Moreover, we wished to refer to the complex and multilayered cultural meanings, but also to the profound artistic expressiveness of the folk sculpture of Africa, which has been placed among the most significant works of art in the world in the 20th century. What the objects made by the hand of the gifted African artist reflect are powerful beliefs about life, which we are able to understand in the unconscious, universal language of the soul even without being acquainted with the specific culture. The inspiration of the creators was especially emphasized in the works of West African ritual art, which are displayed at this exhibition. In this specific cultural and historical region numerous artistic traditions flourished, and some of their remarkable examples are part of the collection of the Museum of African Art. According to Zdravko Pečar, the benefactor of the first collection of African art to the city of Belgrade (together with his wife Veda) and the conceptual creator of the Museum of African Art: ‘For centuries, that vast space of West Africa has represented a mystical, pagan, animistic, prolific wealth of African disturbances out of which an art of a special approach and relation towards life and environment was born’ (Pečar 1989: 560).

Bearing in mind the importance of these distinctive artistic traditions with respect to the world heritage, and their impact on international art movements of a later period, it was our pleasure to accept the invitation issued by the Museum of Macedonia to collaborate with them and their partners, the Skopje Jazz Festival, with the aim of presenting for the first time West African art works from our museum collection to their local audience. We owe special thanks to the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, the Ministry of Culture of the Republic of Serbia, and the Secretariat for Culture of the City of Belgrade, who recognized the significance of this international cultural cooperation project and supported it to completion.

The exhibition mounted in the Museum of Macedonia’s gallery space showcases more than seventy ritual items from our collections, which are made of wood, fabric and bones. The objects originate among the Ashanti, Baga, Bamana (Bambara), Baule, Bobo, Bwa, Dan, Dogon, Gere, Malinke, Mossi, Yoruba and Senoufo, who inhabit the territories of the present-day states of Guinea, Ghana, Burkina Faso, Ivory Coast, Nigeria and Mali. Besides the numerous sculptures and masks, textiles and hunters’ garments are also displayed, as well as miniature masks–amulets made of animal bone. Wishing to emphasize the values of a single art that inspired European modern artists, among others, we present the exhibited items to the critics and to the Macedonian audience for them to enjoy.

African Art in Europe

The European ‘discovery’ of the art of African people took place in the 19th century, following the colonial conquest of African territories. Objects from Africa were brought by Christian missionaries, traders, doctors and clerks in the epoch of increased European interest for the material culture and life of less known, remote communities with whom they began to come in more frequent contact. Hence, the first African museum collections and exhibits were ethnographical in nature, and the carved objects and figures were presented as magical fetishes and idols, pagan creations of primitive peoples. At the beginning of the 20th century European painters and sculptors were the first to refer to the artistic

value of Non-European and especially African sculptures. They were impressed by the expressive power and creativity of the figures and the masks that they observed at these ethnographic exhibitions. It was precisely in African art that they found inspiration for the development of conceptual art which discontinued the preceding European tradition based on the depiction of the extrinsic instead of the intrinsic reality. The influence of African plasticism on European modernists (Picasso, Matisse, Derain, Vlaminck, Brancusi, Modigliani etc.) brought to the art of the 'Black continent' affirmation in the West among critics and academics, and thus secured its place in prestigious art museums and gallery collections worldwide.

Creation of the African Collection of Veda and Dr Zdravko Pečar and the Foundation of the Museum of African Art

Susan Vogel, the distinguished American historian of African art referred to the twentieth century as 'the era of collecting' (Vogel: 91), due to the fact that many works of traditional, ritual art of Africa became part of collections of Western museums and galleries, while the number of admirers of African art continuously rose. The peak of the collecting 'glory' of traditional African art was during the 1970s and 1980s when private collections with several hundreds of items emerged in a short amount of time. It was in the same period, in the thick of the western collectors' interest, that Veda and Dr Zdravko Pečar from Yugoslavia embarked on a diplomatic and cultural mission of peace and friendship to Africa. They stayed for more than twenty years there, where they got acquainted with the people, customs, art, and way of life. Circulating among foreign diplomats, they met numerous connoisseurs and aficionados of African art. Affected by the seemingly omnipresent Western collecting ardor they, too, caught the African art 'virus' and managed to collect about 1200 items during the two decades of their stay. As Yugoslav ambassador Dr Pečar worked in West Africa, in Mali (1967–1971) and in Ghana (1973–1977), hence West African art pieces are prevalent in their collection. While collecting items for the future museum, the Pečars were guided not only by their fine aesthetic sensibility, but also by the Western criteria of collecting African art, which were honed during the time of frequent collectors' visits to Africa, as noticed by Ana Sladojević, who studied the social context of the creation of the Pečar collection (Sladojević 2014: 50, 84). This 'academic' knowledge, so to speak, helped them to create a systematically complete collection of items from the regions in which they resided, that encompassed many 'classic' examples of sculptures, such as those found in Western art collections and in Western literature. However, we should stress that their humanistic world view yielded a true affection for the African peoples and cultures, but also a love for the savanna which they relentlessly roamed, reaching remote villages where they took 'interest in masks, fetishes and ritual items of hidden tribal mysteries, in which [Zdravko Pečar] was often initiated as a hunter' (Pečar 1989: 564). It would be safe to assume that as a passionate hunter, who was officially admitted to the Bamana hunters' society a year after he arrived in Mali, Pečar had a somewhat privileged access to the learnings, as well as to certain rare collectors' items, which are now part of the collection of the Museum of African Art (MAA) in Belgrade.

Owing to the donation of the Pečar collection to the city of Belgrade, the MAA was founded in 1977, located in a newly built facility in Senjak. MAA is the only institution in this part of Europe which is completely dedicated to the culture and art of Africa. Since the foundation of the museum, the collection has been almost tripled by purchases and gifts of diplomats, presidents of African countries, domestic artists, travelers, researchers, collectors etc. In 2017, MAA celebrated 40 years of its foundation. Collections kept and displayed at the MAA, as well as the new visual phenomena which emerge in Africa, which is a well spring of artistic creation, still justify the reasons for its existence.

Art and Tradition

Even if not previously acquainted with the cultures in which they were made, or with their significance and use, works springing from the artistic traditions of African peoples (most commonly referred to as 'African traditional art') are striking in their monumentality, rhythmicity and visual harmony, as a result of the ability of the artist to convincingly express a certain concept or idea. Jelena Arandelović Lazić, the first director of the Museum of African Art in Belgrade, describes her first encounter with African art as 'an exciting experience where one is faced with art pieces of utmost value' (1973: 12), while the distinguished art critic and collector Ladislav Segy compares African artworks to the highest achievements of Ancient Greece, Rome and Egypt. According to Segy, the secret of the creative power expressed in this art is in the art maker's strong emotional link to the spiritual reality shown in the work of art, in which he depicts his most profound feelings and beliefs (Segy 1958: 4).

What does African traditional art refer to? Made by the people, it was meant to satisfy the social and religious necessities of the traditional communities of Sub-Saharan Africa, in which they lived in relatively unchanged conditions for a longer period, until colonialism was established, and even a while afterwards. Traditional communities are characterized by a simple social-political structure and a way of life related to nature and agriculture. The collective art that emerged in such an environment was a reflection of the inherited, long lasting religious beliefs, world views, moral and aesthetic values. It was created by repeating set visual patterns which were transferred from one generation onto another. Made mostly of wood as a widely available material, masks and figures are the most recognizable expression of folk and most of all ritual art of Africa, even though this category also encounters objects made of stone, metal, bones, ceramic, musical instruments and fabrics. However, whether for the abundant sculptural shapes, enigmatic power and functions of masks and sculptures as 'sacral' and ritual objects, whether for the suggestive strength of their visual expression which reflects the spiritual reality of the African, they were the most researched and studied by anthropologists and historians of African art.

The World of Ritual and Art

The most prolific sculptural creation happened in West and Central Africa, from Senegal at the far west, encompassing West Sudan, Ivory Coast and Ghana, across Nigeria all the way to Congo. In these areas of savannas and tropical forests numerous kingdoms and states were established. However, the everyday life of ordinary people took place in rural communities, revolving around agriculture, hunting and fishing. Their sedentary life enabled the establishment of closely-knit indigenous communities and a relatively constant living mode in which they could develop customs, legends, and beliefs. Ritual practice arising from the most inner human necessities to understand the surrounding world and ensure survival was simultaneously inaugurated.

Animistic belief in the universal life force, referred to as 'njama' by the Mande or Manding language groups (most densely inhabited in Guinea and Mali), is typical for the majority of African peoples. It enlivens all creatures and permeates the entire visible and non-visible worlds. Njama also propels the unexplainable, intangible forces that surround and affect the African, who refers to them as spirits. Those are the spirits of nature: water, rivers, fire, earth, trees, which inhabit the forests and 'bushes' in the vicinity of human dwellings, but also spirits of the deceased or undetermined shapes of powerful beings which interfere in human lives, bringing illnesses, hardship and death. The burial practice of sedentary communities gave rise to the cult of the dead, but also to the worship of ancestors – the lineage founders. Ancestor myths are frequently fused with notions of cultural heroes: supernatural beings, originators of the communities who taught people various life skills. Among a small number of peoples, these images are shaped into more complex cosmogonic ideas of deities credited for the creation of the world, nature and human community.

Nevertheless, most often Africans communicated with animistic beings – spirits of nature and ancestors, which had a more direct influence on his life.

Man invoked supernatural beings so he could propitiate them and gain their protection and assistance. The contact with the beyond, the world of spirits was achieved through religious rituals, dances, sacrifices and magical acts. Social rituals were performed to the accompaniment of music and dancing, as the easiest way to get in contact with spirits and deities. As noted by Zdravko Pečar, who attended many African ceremonies: “Through trance, frenetic yells and songs, which thrill the feelings, the African enters into a state of exaltation, which liberates him, as it were, of his personality [...] a state which allows communication with gods’ (Pečar 1990: 203).

The world beyond was depicted with masks. The masked dancer was not a theater actor disguised as a supernatural being: during the ritual he became a medium into whom the spirit being addressed by the community entered. Therefore, masks were used to objectify the presence of spiritual forces. The mask was “effective” if the invisible being it represented inhabited it during the ritual. Wooden figures had the same purpose, as points of tangency of the reality beyond. According to the beliefs of the Bamana people from Mali, ritual items accumulated *njama* mostly during dance rituals, but also upon delivering food offerings and libations, i.e. the lustration ritual; only then could they achieve the desired effect. The object which would acquire the ritual power in such manner was so dangerous, that it could not be handled by whomever. If it was no longer in use, it had to be destroyed at a termite mound, which was considered the only safe spot, as it was believed that termites would bring the accumulated life force back to the spirits living in the earth (Brett-Smith: 106-107).

Spiritual beings were depicted in human form, so that people could communicate with them more easily, and at times they are given as a fantastic combination of human and animal facial features or body parts, which emphasize their supernatural origin. Hence, symbols from nature were used to express the conceptual, metaphysical reality, and not the actual, material world. Using the language of nature, the images of spirits embodied various virtues and ideals of society: conventions of physical beauty, serenity, strength, masculinity, but also bestiality, aggression, cruelty, aimed to intimidate the spectators and serve as examples of negative behavior.

Rituals and social ceremonies were used for marking essential life moments that were aimed at sustaining the community: initiation of children into the adult world, sowing and harvesting, burials and commemorations, but also general rites, often entertaining, which fortified the cohesion of the group.

Survival is the key pursuit of the life and ritual of traditional communities; therefore fertility is one of the main subjects of ritual art. In visual representations of human fertility sculptures of a mother and child are predominant, as well as female characters with emphasized features of motherhood: breasts, belly and the umbilicus. These figurines represent the female ancestor, as a symbol of birth and physical continuation of the community, without which there is no family or tribe. The priority given to the survival of the community is also reflected in the motif of the primordial ancestral couple, portrayed on masks, sculptures and architectural elements. Among the Dogon people, who live in a region with excessive drought, the ancestral couple is carved not only on masks, but also on the locks of granaries where the crops are stored – the community’s basic subsistence food.

Among the farming communities in West Africa, a significant portion of the ritual practice is aimed at the fertility of the land. Agricultural cults have legends about mythical creatures who taught people how to process the earth and cultivate crops. Among the Bamana people in Mali it is the mythical character called *Chiwara*, depicted on masks as an antelope. A dancer wearing the *Chiwara* mask on his head, with his body completely covered in raffia, celebrates this deity by performing a dance with high leaps, imitating the antelope. The playful wealth of shapes and styles has introduced this mask-sculpture of exceptional beauty into all world collections and publications dedicated to African art. The collection of the Museum of African Art in Belgrade alone has more than 30 items, some of which are displayed at this very exhibition.

Initiation as a symbolic and formal introduction into the adult world is one of the key rituals for preserving the social order, as it prepares children to become fully entitled community members and take over relevant social roles. Initiates undergo various tests of endurance and courage, body scarifications and many other unpleasant events. In this sensitive transition period, when they are isolated from their families and the community in general, spirits and protective deities watch over them. Among the Dan living in Liberia and the Ivory Coast, a special mask type depicts the benevolent guardian spirit, whose task is to take care of boys during initiation and obtain food for them from the villagers. Among the Senufo people from the Ivory Coast, a mythical protector and progenitor named *Setien* or *Porpianong* looks after children. It is shown as a hornbill with spread wings and protruded belly, whose wooden sculpture boys carry on their heads during dance rites and on their way back from the Sacred Forest. The bird plays an important role as the messenger between the worlds of the humans and the deceased, considering that initiates symbolically die so they can be reborn as adults. The rites of initiation were supervised by elderly members of secret societies who were in charge of transferring secret, sacred knowledge and moral teachings to new members. By hiding their identities under the masks and being equaled to spiritual beings, they gained authority which helped them to establish discipline among the initiates more easily.

Funeral procession in the village of Dogons, followed by dancers with masks. (photo: Branko Kosić)

Among Nigerian and Voltaic peoples of West Africa there is a distinct awareness about death as a constitutional, unavoidable part of life and the natural process of the change of generations, hence the worship of ancestors is one of the most important cults in Africa. The concept of ancestors is ample and not quite clearly defined. It can refer to the original people and progenitors, to family ancestors as an amorphous group encompassing all deceased members of the kinship community, or to distinct family members living in the memory of the actual community. The most direct ancestors are the parents who take care of the upbringing and education of children during their lifetime. After death, they constitute an integral part of the community, vigilantly monitoring their offspring’s behavior, occasionally bringing hardships to the community members. Death of a distinguished member of the family or the community is marked with special celebrations which honor his life and merits. During burials of such distinguished persons, the deceased are given farewells through ceremonies so that they arrive safely to the ancestors’ world and continue to guard their offspring. Among Dogon people (Mali) every four to five years *dama* is held, a funerary festivity honoring the deceased community members for which occasion a whole variety of masks is carved. The crossing into the world of the ancestors is celebrated with dances, but life is also celebrated and the vitality of the group

'Ibeji' figurines dedicated to a deceased twin, Yoruba people, Nigeria. (photo: Vladimir Popović)

previously disturbed by the death of its members is renewed through rituals that reenact the myth of the origin of the community. More than seventy mask types are to be found at Dogon ceremonies, often several meters long, and certain masked dancers walk on stilts in order to convey the superhuman dimensions, i.e. the supernatural character of spiritual beings. Similarly, Voltaic people like the Bobo, Mosi, Bwa and others organize celebrations dedicated to the deceased, wherein they wear multi-colored zoomorphic and geometricized masks symbolizing the spirit protectors of community, while the initiated society members are reminded of the esoteric knowledge regarding the principles upon which the world was created.

Individuals seeking help from spirits communicated with them through a local clairvoyant or shaman. During the magical ritual anthropomorphic figures were used to personify the ancestors, deceased children, 'celestial' wife or husband (from the world of the spirits), spirits of nature or shrubs etc. Similar to dance masks, figures were 'vessels' in which spirits resided. They were made for a specific individual or a family according to the priest's instructions. For instance, among the Ashanti people in Ghana and the Mossi people in Burkina Faso girls were given dolls to play with, preparing them for motherhood. However, if they had problems with fertility upon their marriage, those objects were also used as magical means for conceiving.

Even though anthropomorphic figures were made by various ethnic groups in the vast area of West Africa, the sculptures bear certain similarities in the portrayal of the body. The head is larger compared to the body which is shown frontally, standing or sitting, while the arms do not have many details and in general are resting against the body. The whole image reflects strength, stability, thanks to which even miniature figures seem imposing. Unlike the arms, the legs are usually shortened compared to the torso, the knees are often bent, implying movement, giving an unexpected dynamism to the seemingly stationary posture of the body. Thus the language of art sublimates the purpose of the object: to capture the vital spiritual force into a static piece of wood.

Anthropomorphic figures and other amulets were also used for protection while hunting. Hunting was extremely important for the traditional communities as one of the main sources of meat. Hunters were exposed to many dangers; therefore they were armed not only with axes and spears, but also by magical means. As a passionate hunter, Zdravko Pečar spent a great deal of time in West African savannas, associating with the local hunters, and he noticed that among Bamana people, for example, there is a belief that game is not killed by weapons, but by 'their spells' (Pečar 1990: 166). The garments of West African hunters were ritually painted, as among the Senufo people, while Bamana hunters attached amulets to their shirts, such as small mirrors, claws, animal horns/antlers, leather fringes and bundles with magical prayers. Amulets made of horns and hooves of small antelopes were especially appreciated, as capturing this antelope represents a great challenge for hunters. These garments also expressed their privileged status. Namely, the Bamana were held in high repute by the society due to their courage and skills. Their resourcefulness developed in natural settings during unforeseen circumstances was of great help in the protection of the village from attacks of wild beasts and natural disasters; in wars against other communities, hunters were leaders and the most courageous warriors.

The exhibited examples of the ritual artistic practice of West African communities clearly illustrate that the folk artist and carver aspired to recapture the religious reality in a pictorial and impressive manner, i.e. to convey it to the other members of the community. Eventually, this practice yielded worldly relevant sculptural and two-dimensional art traditions. Nowadays, due to modernization and conversion into Christianity and Islam, but also due to the increasing secularization, the importance of folk accomplishments and customs for the community is diminishing, becoming a part of the local folklore or falling into oblivion. Therefore, there are less and less works of ritual art such as those produced in the past, especially prior to the contact with the Europeans, while the significance of objects and symbols is slowly fading from people's memories. The examples of artistic creation which are to be found in many world museums and galleries, but also in our Belgrade museum, remain an important historical record about the artistic activity and creativity of African communities – as the heritage of previous times, and a direct reminiscence of the abundant spiritual world of the Africans.

Literature cited

- Jelena Arandelović Lazić. 1973. Umetnost zapadne Afrike – zbirka Vede i dr Zdravka Pečara, poklon Beogradu, katalog izložbe. Beograd: Etnografski muzej.
- Sarah C. Brett-Smith. 2001. When is an Object Finished? The Creation of the Invisible among the Bamana of Mali. *Res: Anthropology and Aesthetics* 39 (Spring), 102-136.
- Zdravko Pečar. 1989. „Kako je nastala zbirka” in: Muzej afričke umetnosti, zbirka Vede i dr Zdravka Pečara, 558-566. Beograd: Muzej afričke umetnosti, Gornji Milanovac: RO „Dečje novine”.
- Zdravko Pečar. 1990. Savana zove. *Zdravka Pečar's unpublished memoirs from Africa*.
- Susan Vogel. 2006. Whither African Art? Emerging Scholarship at the End of an Age, *African Arts* 38(4), 12-17.
- Ladislav Segy. 1958. African Sculpture. New York: Dover Publications, Inc.
- Ana Sladojević. 2014. Muzej afričke umetnosti – konteksti i reprezentacije. Beograd: Muzej afričke umetnosti.

Recommended further reading

- Iris Hahner, Maria Kecsesi, Laszlo Vajda. 2007. African Masks: the Barbier-Mueller Collection. Munich: Prestel-Verlag.
- Christine Mullen Kreamer, Martin A. Sklar. 2007. African Vision: the Walt Disney-Tishman African Art Collection. Washington DC: Smithsonian, National Museum of African Art.
- Douglas Newton, (foreword by André Malraux). 1978. Masterpieces of Primitive Art: the Nelson A. Rockefeller Collection. New York: Nelson A. Rockefeller Publications Inc., Alfred A. Knopf Inc.
- (Ed.) Werner Schmalenbach. 1988. African Art from the Barbier-Mueller Collection, Geneva. Munich: Prestel-Verlag.

КАТАЛОГ

CATALOGUE

1. Маска *н'томо*. Народ Бамана, Мали.

Оваа маска ѝ припаѓа на заедницата Н'томо, една од шесте тајни здруженија, кои управуваат со општеството на народот Бамана (Бамбара). Се користи за време на иницијацијата на момчињата, во која ги учат на дисциплината, задачите и одговорностите што ќе ги преземат како возрасни. Маската претставува шематизирано овално лице со испупчено чело, може да биде покриено со каури школки, семки од багрем или со врежани линии на површината на дрвото. Малата уста укажува на важноста на молчењето и контролата над изговорените зборови.

Димензии: 54,5 x 14 см. Инв. бр. 2041.

1. Маска *н'томо*. Народ Бамана, Мали.

Ова маска припада друштву Н'томо, једном од шест тајних друштава који управљају заједницом код народа Бамана (Бамбара). Користи се приликом иницијације дечака, кад се они уче дисциплини, задацима и одговорностима које ће преузети као одрасли. Маску чини шематизовано овално лице са испупченим челом, које може бити прекривено каури шкољкама, семенкама акације или линијама урезаним у површину дрвета. Мала уста укажују на важност ћутања и контроле над изговореним речима.

Димензије: 54,5 x 14 цм. Инв. бр. 2041.

1. *N'tomo* mask. Bamana people, Mali.

This mask belongs to the N'tomo society, one of the six secret societies guiding the community of the Bamana people. It is used during boys' initiation, wherein they are taught discipline, tasks and responsibilities that they will take on adults. The mask represents a schematized oval face with a convex forehead, which can also be covered in cowries, acacia seeds or have lines carved in the wooden surface. The small mouth refers to the importance of being silent and the control over spoken words.

Dimensions: 54.5 x 14 cm. Inv. no. 2041.

2. Скулптура на птица сетиен. Народ Сенуфо, Брег на Слоновата Коска.

Меѓу заедниците на територијата на Брегот на Слоновата Коска, машкото тајно здружение Поро раководи со бројни прашања поврзани со нејзината важност, а меѓу останатото и со иницијацијата на момчињата. Кај народот Сенуфо, иницијациите се поврзани со митските претстави и верувања во божеството Кулотиоло - создателот на светот и Катиеleo - мајката на селото, односно прапредокот. На ликовните претстави на Катиеleo е како птица клунорог, што укажува на врската на човечкиот свет со небесниот. Таа е прикажана со потомство или, пак, со голем stomак што го симболизира раѓањето и продолжувањето на животот на заедницата низ смената на генерациите. Скулптурата на птица означува мудрост и авторитет кон постарите, иницирани членови на заедницата. Стои во Светата шума, штитејќи ги младите од злонамерни духови или ги следи на патот до домот.

Димензии: 70 x 40 см. Инв. бр. 154.

2. Скулптура птице сетиен. Народ Сенуфо, Обала Слоноваче.

У заједницама на територији Обале Слоноваче мушко тајно друштво Поро руководи бројним питањима од важности за заједницу, измеѓу осталог и иницијацијама дечака. Код народа Сенуфо иницијације су повезане с митским представама и веровањима у божанство Кулотиоло - ствараоца света и Катиеleo - мајку села, то јест прапретке. Ликовне представе Катиеleo су у виду птице клунорога, која укажује на везу човековог света с небеским. Приказана је с потомством или великим stomаком који симболизују раѓање и наставак живота заједнице кроз смену генерација. Скулптура птице означува мудрост и авторитет старијих, иницираних чланова заједнице. Стоји у Светој шуми, где младе иницијанте штити од злонамерних духова или их прати на путу до куће.

Димензије: 70 x 40 cm. Инв. бр. 154.

2. *Setien bird sculpture. Senufo people, Ivory Coast.*

Within the communities of the Ivory Coast, the Poro male secret society handles numerous issues important for the entire group. Boys' initiation is just one of them. Among the Senufo people, initiations are related to the mythical depictions and beliefs in Kulotiolo, the creator of the world and Katieleo, the mother of the village, i.e. the progenitors. In ritual objects Katieleo is shown as a hornbill bird, which refers to the relation of the human and the heavenly worlds. She is shown either with her offspring or with a big belly symbolizing birth and continuation of life of the community through the change of generations. The sculpture denotes the wisdom and authority of the elderly, initiated members of the community. Its place is in the Sacred Forest, where it protects young initiates from evil spirits or it accompanies them on their way home.

Dimensions: 70 x 40 cm. Inv. no. 154.

3. Маска *деангле*. Народ Дан, Либерија.

Маските на народот Дан ги олицетворуваат духовите што престојуваат во близина на живеалиштата или во Светата шума. Духовите, според гледиштата на заедницата Дан, сакаат да учествуваат во животот на луѓето, желни се да помагаат и советуваат. Оваа маска му припаѓа на типот на женски маски, претставена е со нежно овално лице и тесни очни прорези. Се однесуваат кротко и не предизвикуваат страв. Маската од типот *деангле* ги чува децата во текот на иницијацијата, а по извршениот ритуал ги следи од Светата шума (во која престојувале додека се одвивала иницијацијата) сè до домот. Нејзината задача е, преку шегување, да ги забавува жителите на населбата и од нив да изнуди храна за децата и нивните учители што престојуваат во кампот за иницијација. Очите на оваа и други слични маски се премачкувани со каолин, како знак за учество во религиозните свечености, при што белата боја асоцира на светот на предците.

Димензии: 28 x 21 x 13 см. Инв. бр. П92.

3. Маска *деангле*. Народ Дан, Либерија.

Маске народа Дан оличавају духове који бораве у близини насеља, у Светој шуми. Духови, према виђењу Дан заједница, желе да учествују у животу људи, ради су да помажу и советују. Ова маска припада типу женских маски, представљених нежним овалним лицем и уским очним прорезима. Понашају се кротко и не изазивају страх. Маска типа *деангле* чува дечаке током иницијација и прати их након обављеног ритуала од Свете шуме, у којој су боравили током иницијација, до куће. Њен задатак је да шалом забави становнике насеља и да од нив измоли храну за дечаке и нивовите учителие који бораве у кампу за иницијације. Очи ове и других сличних маски премачиване су каолином, као знак учешћа у религиозним свечаностима, при чему бела боја асоцира на свет предака.

Димензије: 28 x 21 x 13 cm. Инв. бр. П92.

3. *Deangle* mask. Dan people, Liberia.

Dan people's masks depict spirits dwelling near settlements, in the Sacred Forest. The Dan people believe that spirits wish to be part of people's lives; they are eager to help and advise them. It belongs to a female type of mask, which are portrayed by a subtle oval face and slit eyes. They have a serene behavior and do not invoke fear. *Deangle* masks protect boys during initiations, and after the ritual, which takes place in the Sacred Forest, until they arrive home. Their task is to entertain the villagers with jokes and to solicit food for the boys and their teachers during their stay in the initiation camp. The eyes of this and other similar masks were coated with kaolin, which symbolized participation in religious rites, in which the white color refers to the world of the ancestors.

Dimensions: 28 x 21 x 13 cm. Inv. no. P92.

4. Маска на мајмун нгон. Народ Бамана, Мали.

Народот Бамана има шест иницијациски заедници: Н'томо, Комо, Коно, Нама, Џивара и Коре, во кои на момчињата и мажите им се предаваат знаења важни за општествениот, економскиот и религиозниот живот во заедниците. Мажот што ги поминал сите шест нивоа на иницијација се смета за зрел, целосен член на заедницата и има целосен увид во духовните учења и традициите. Коре е последниот степен на иницијација, кога воведените стекнуваат најголеми религиозни познавања, овозможувајќи им соединување со божественото. Во оваа тајна заедница се користат неколку типови на зооморфни маски. Маската од типот нгон олицетворува павијан, а се препознава по стилизираното издолжено лице и впечатливите очи, како и по кратката брада и исфрлената уста. Се користи во свечености со коишто се одбележува почетокот на иницијацијата Коре. Маскирани играчи се појавуваат пред други маски, имитирајќи бучно и недолично, нецивилизирано движење на овие животни, служејќи им на момчињата како модел за непожелно однесување.

Димензии: 38 см. Инв. бр. 136.

4. Маска мајмуна нгон. Народ Бамана, Мали.

Бамана заједница има шест иницијацијских друштва: Н'томо, Комо, Коно, Нама, Џивара и Коре, у којима се младићима и мушкарцима предају знања важна за друштвени, економски и религиозни живот заједнице. Мушкарац који је прошао свих шест нивоа иницијација сматра се зрелим, заокруженим чланом друштва, који има потпуни увид у духовна учења и традиције. Коре је последњи степен иницијација, кад иницијанти стичу највиша религиозна знања, која им омогућавају сједињење са божанским. У овом тајном друштву користи се неколико типова зооморфних маски. Маска типа нгон оличава павијана, а препознаје се по стилизованом издуженом овалном лицу и упалим очима, као и суженој бради и избаченим устима. Користи се у свечаностима којима се обележава почетак Коре иницијација. Маскирани плесачи изпазе пре других маски, имитирајући бучно и бахато, нецивилизовано кретање ових животиња, служећи младићима као модел непожељног понашања.

Димензије: 38 цм. Инв. бр. 136.

4. Ngon monkey mask. Bamana people, Mali.

The Bamana community has six initiation societies: N'tomo, Komo, Kono, Nama, Ciwara and Kore, in which boys obtain knowledge important for the social, economic and religious life of the community. A man who has gone through all six levels of initiation is considered a mature, complete member of the society, one that has a thorough insight into spiritual teachings and tradition. Kore is the ultimate initiation degree, when initiates obtain the utmost religious knowledge, which enables them to unite with the divine. Several types of zoomorphic masks are used in this secret society. The Ngon mask depicts a baboon, and can be distinguished for its stylized elongated oval face shape and sunken eyes, as well as for the narrowed chin and protruded mouth. It is used during festivities that announce the beginning of the Kore initiation. Masked dancers come out prior to other masks, imitating the loud and inappropriate, uncivilized motion of these animals, thus demonstrating to the boys a model of unwanted behavior.

Dimensions: 38 cm. Inv. no. 136.

5. Маска на хиена суруку. Народ Малинке, Мали.

Народот Малинке има слични иницијациски заедници и маски како и нивните соседи Бамана. Хиената е еден од амблемите на заедницата Коре, која се појавува на маските во свеченостите на крајот од воведувањето во оваа заедница. Учесниците што ја носат маската суруку, преку игра потсетуваат на негативните и позитивните особини на хиената, што го претставува учењето на оваа тајна заедница. Примерокот од оваа маска на народот Малинке се разликува од аголните маски на народот Бамана и по заоблените површини, многу широкото чело, како и поголемата креста - прамен коса.

Димензии: 75 x 30 x 30 см. Инв. бр. 141.

5. Маска хијене суруку. Народ Малинке, Мали.

Народ Малинке има слична иницијацијска друштва и маске као и нивови Бамана соседи. Хијена је један од амблема друштва Коре, која се појављује на маскама у свечаностима на крају инцијација у ово друштво. Учесници који носе суруку маску, кроз плес подсећају на негативне и позитивне особине хијене, што чини део учења овог тајног друштва. Примерак маске из народа Малинке разликује се од угластих Бамана маски овог типа по заобленим површинама и веома широкот челу, као и великој крести - прамену косе.

Димензије: 75 x 30 x 30 цм. Инв. бр. 141.

5. *Suruku* hyena mask. Malinke people, Mali.

The Malinke people have almost the same initiation societies as their Bamana neighbors. The hyena is one of the amblems of the Kore society. It is depicted on masks during festivities at the end of this society's initiations. The dance of the participants wearing *suruku* masks recalls the negative and positive features of hyenas and constitutes a part of the teachings of this secret society. This mask of the Malinke people is different compared to the angular Bamana masks of the same type, by its rounded surfaces and a wide forehead, but also a large crest - a tuft of hair.

Dimensions: 75 x 30 x 30 cm. Inv. no. 141.

6. Маска *нимба, д'мба*. Народ Бага, Гвинеја.

Една од најимпозантните маски во Западна Африка, која потекнува од народот Бага, се носи на рамена, додека телото на маскираната личност е прекриено со рафија (еден вид вид палмин лист). Прикажува идеализирана претстава на жена во врвот на зрелоста, убавината, моќта и плодноста. Се користела во танцовачки свечености при жетви, свадби, погребни и така натаму. Претставена е со впечатливи и нависнати дојки, што симболизираат раѓање и хранење на децата. На стилизираното лице се истакнува големиот нос, сличен на птичји клун, како и крестата над главата, која најверојатно ја претставува фризура на жената од тие области - еден од идеалите за убавина, како и нагласените испапчени очи и малите полукружни уши. Овој помалку невообичаен пример на *нимба* од збирката на МАУ, на кој се истакнува и округлата уста налик на животинска муцка, претставува еден од првите три предмети што д-р Здравко Печар го набавил од Африка, во почетокот на 60-тите години на 20 век.

Димензии: 77 x 17 x 40 см. Инв. бр. 228.

6. Маска *нимба, д'мба*. Народ Бага, Гвинеја.

Једна од најимпозантнијих маски западне Африке, која потиче из народа Бага, носи се на раменима, док је тело маскиране особе прекривено рафијом. Приказује идеализовану представу жене на врхунцу зрелости, лепоте, моћи и плодности. Користила се у плесним свечаностима приликом жетве, свадби, сахрана итд. Приказана је са истакнутим, обешеним дојкама, које симболизују раѓање и хранење деце. На стилизованом лицу истиче се велики нос, сличан кљуну птице, као и креста изнад главе, која вероватно представља фризуру жена из тих области - један од идеала лепоте, као и наглашене испупчене очи и мале полукружне уши. Овај помало неубичајен пример нимбе из збирке МАУ, на којем се истичу и округла уста налик на животињску њушку, представља један од прва три предмета које је др Здравко Печар набавио у Африци почетком 60-их година 20. века.

Димензије: 77 x 17 x 40 цм. Инв. бр. 228.

6. *Nimba, d'mba* mask. Baga people, Guinea.

One of the most remarkable masks from Western Africa, used by the Baga people, is worn on the shoulders, while the body of the masked person is covered in raffia. It depicts an idealized woman at the peak of her matureness, beauty, power and fertility. It was used in dance festivities during harvests, weddings, funerals etc. It is shown with emphasized, saggy breasts symbolizing the birth and nurturing of children. A large nose, resembling a bird's beak, dominates the stylized face, as does the protrusion above the head, probably depicting a woman's hairstyle - one of the ideals of beauty, and likewise the emphasized convex eyes and the small semicircular ears. This slightly unusual example of a nimba from the collection of the MAA, which also has a circular mouth resembling a snout, is one of the first three items that Dr Zdravko Pečar acquired in Africa in the 1960s.

Dimensions: 77 x 17 x 40 cm. Inv. no. 228.

7. Маска на антилопа Чивара. Народ Бамана, Мали.

Според еден од митовите на народот Бамана, од врската меѓу женското божество Мусо Корони и змијата се родило суштеството Чивара (Џивара, Тјивара), кое ги научило луѓето да ја обработуваат земјата и да се сеат житарки. По него е именувана тајната заедница што организира земјоделски ритуални свечености. Централно место во ритуалите имаат танците со маскирани играчи, што го повторуваат митот за Чивара, божеството чии движења на копање на земјата наликуваат на движењата на антилопите. Овде се претставени машка и женска маска. Истакнатата грива на машката маска и нејзините геометриски украси ја нагласуваат кривината на вратот и движењата на антилопата. Според верувањата на народот Бамана, животот се раѓа од соединување на машкиот принцип (Сонцето) и женскиот (водата), па затоа машката и женската маска секогаш се појавуваат во пар.

Одлево надесно: димензии: 73 x 22 см, инв. бр. П 1098; димензии: 92 x 28 см, инв. бр. П116.

7. Маска антилопе Ѓивара. Народ Бамана, Мали.

Према једном од митова народа Бамана, из везе женског божанства Мусо Корони и змије родило се биће Ѓивара (Ѓивара, Тјивара), које је луде научило да обрађују земљу и сеју житарице. По њему носи назив тајно друштво које организује пољопривредне ритуалне свечаности. Централно место у ритуалима имају плесови с маскираним играчима, који понављају мит о Ѓивари, божанству чији покрети копања земље наликују кретању антилопе. Овде су приказане мушка и женска маска. Истакнута грива мушке маске и њени геометризирани украси наглашавају кривину врата и покрете антилопе. Према Бамана веровањима, живот се раѓа из сједињења мушког принципа (Сунца) и женског (воде), па се зато мушка и женска маска увек појављују у пару.

Слева надесно: димензије: 73 x 22 цм, инв. бр. П 1098; димензије: 92 x 28 цм, инв. бр. П116.

7. *Chiwara* antelope mask. Bamana people, Mali.

According to Bamana mythology, Chiwara (Jiwara, Tyiwara) was born from the relation of the female deity Musso Koroni and a serpent. He taught people to plough and to sow crops. The secret society that organizes agricultural ritual festivities was named after him. The core of the rites is made of dances with masked dancers who reenact the myth of Chiwara, a deity whose movements representing the digging of soil remind of the antelope's motions. Both the male and female mask are shown here. According to Bamana beliefs, life is created when the male (Sun) and the female principle (water) unite, thus the male and the female masks always appear in pairs.

From left to right: dimensions: 73 x 22 cm, inv. no. P 1098; dimensions: 92 x 28 cm, inv. no. P116.

8. Фигура на плодноста. Народ Бамана, Мали.

Двојната антропоморфна фигура ја карактеризира цилиндричното тело, а на врвот на продолжетците што ги претставуваат горните екстремитети се наоѓаат идентични глави, исто така, со двојни јанусовски лица. Симетријата и повторувањето на бројот два укажува на идејата на предците, а умножувањето на лицата и главите, како и на женските гради, сугерираат на плодноста. Идејата за плодноста ја потврдуваат и други примери на вакви скулптури, кои можат да бидат украсени со каури школки - симбол за плодност и изобилство. Оваа фигура ја изразува идејата за женскиот предок, како витален елемент од кој зависи опстанокот и животот на заедницата.

Димензии: 100 x 20 см. Инв. бр. 98.

8. Фигура плодности. Народ Бамана, Мали.

Двоструку антропоморфну фигуру карактерише цилиндрично тело, а на врху продужетака који представљају горње екстремитете налазе се идентичне глави, такође с двоструким јанусовским лицем. Симетрија и понављање броја два укажују на идеју предака, а умножавање лица и глава, као и женске груди, сугеришу плодност. Идеју плодности потврђују и други примери ове скулптуре, који могу бити украсени каури школкама - симболом плодности и изобиља. Ова фигура изразува идеју о женском претку као виталном елементу од којег зависи опстанок и живот заједнице.

Димензије: 100 x 20 цм. Инв. бр. 98.

8. Fertility figure. Bamana people, Mali.

This double anthropomorphic figure has a cylindrical body, and on top of the extensions representing arms there are identical heads, both double-faced. Symmetry and the repetition of the number two refer to the idea of ancestors, while the multiplication of faces and heads, and the female breasts suggest fertility. The concept of fertility is also confirmed by other examples of the same sculpture which can be ornamented with cowries, themselves a symbol of fecundity and abundance. This cult figurine expresses the idea of the female ancestor as a vital element upon which the survival and the life of the community depend.

Dimensions: 100 x 20 cm. Inv. no. 98.

9. Пар предци. Народ Догон, Мали.

Според догонската митологија, четири пара предци Номоа допловиле на земјата од небото, во чун што го направил врховниот бог Ама, создавајќи ја човечката заедница. Космогонискиот мотив на парот предци е многу распространет во религиската уметност на Догоните. Скулптурата на примордијалниот пар се содржи од машка и женска фигура, кои седат на стол. Едната рака на мажот почива на гениталиите, а другата на градите на жената, што укажува на нивната улога во прокреацијата и одржувањето на човечката заедница. Жената на грбот носи дете, а мажот има тоболец со стрели, што јасно говори дека скулптурата претставува модел за машко-женските брачни улоги: жената се занимава со раѓање и одгледување на децата, додека мажот има задача да го храни и штити семејството. Вертикалноста на фигурите, кои се поврзани со хоризонталните црти - седиштето и раката на мажот, сугерираат на рамноправните улоги на парот, но и на нивната меѓусебна поврзаност како семејство.

Димензии: 55 x 20см. Инв. бр. 1475.

9. Пар предака. Народ Догон, Мали.

Према догонској митологији, четири предачка пара Номоа допловила су на Земљу са небеса у барци коју је начинио врховни бог Ама и створила људску заједницу. Космогонијски мотив предачког пара веома је распространет у религијској уметности Догона. Скулптура примордијалног пара састоји се из фигура мушкарца и жене који седе на столици. Једна рука мушкарца почива на гениталијама, а друга на грудима жене, што укажује на нивову улогу у прокреацији и одржању људске заједнице. Жена на леђима носи дете, а мушкарац има тоболац за стреле, што јасно говори да скулптура представља модел мушко-женских брачних улога: жена се бави раѓањем и одгајањем деце, док мушкарац има задатак да породицу храни и штити. Вертикалност фигура које су повезане хоризонталним цртама - седиштем и руком мушкарца, сугеришу равноправне улоге пара, али и нивову меѓусобну повезаност као породице.

Димензије: 55 x 20 цм. Инв. бр. 1475.

9. Ancestral couple. Dogon people, Mali.

According to Dogon mythology, four Nomo ancestral couples have sailed down from Heaven to Earth in an ark made by the supreme god Amma, to create humankind. The cosmogonic motif of the ancestral couple is very common in Dogon religious art. The sculpture of the primordial couple depicts a seated man and a woman. The man has one hand on his genitals and the other on the woman's breasts, referring to their role in procreation and preservation of the human species. The woman carries a child on her back, while the man has a quiver for arrows, which clearly indicates that the sculpture represents a model of the marital roles of both partners: women give birth and raise children, while men feed and protect them. The vertical posture of the figures linked with horizontal lines, i.e. the seat and the arm of the man, suggest equal roles of the couple, but also their mutual connection as members of a family unit.

Dimensions: 55 x 20 cm. Inv. no. 1475.

10. Маска *канага*. Народ Догон, Мали.

Догоните прават над 70 различни маски, а *канага* е една од нив. Се користи за погребните свечености *дама*, кои се одржуваат на неколку години. Ритуалот *дама* се изведува за душите на умрените безбедно да отпатуваат во светот на предците, но и да се оддалечат од селото и заедницата на живите. Лицето на маската *канага* е аглесто, а геометрискиот стил е карактеристичен за догонските маски. Според толкувањата што францускиот истражувач, Марсел Гриол, ги добил од догонските заедници, *канага* ја претставува птицата *комоло тебу*, која ја уловил митскиот ловец и по нејзиниот лик направил маска. Меѓутоа, постои и подлабоко, езотерично ниво на толкување дека *канага* претставува слика на светот, каде горниот крак е небескиот свет, а долниот земскиот. Поврзани се со вертикална летвичка, на врвот се наоѓаат два продолжетока, а во некои верзии на маски се изрезбани и фигури на пар предци. Тој вертикален елемент го претставува човекот како оска на светот, а воедно може и да го симболизира патот по кој починатите преоѓаат во светот на предците. Во текот на свеченоста се појавуваат голем број играчи со *канага* маски, чија игра потсетува на движењата на врховниот творец Ама додека го создавал универзумот.

Димензии: 91 x 68 x 12 см. Инв. бр. 22.

10. Маска *канага*. Народ Догон, Мали.

Догони праве повеќе од 70 различни маски, а *канага* је една од нив. Користи се за погребне свечаности *дама*, које се одржувају сваких неколку година. *Дама* ритуал изводи се да би душе умрлих безбедно отпутовале у свет предака, али и да би се удаљиле од села и заједнице живих. Лице *канага* је угластог и геометриског стила карактеристичног за догонске маске. По тумачењу које је француски истражувач Марсел Гриол добио од догонских заједница, *канага* представља птицу *комоло тебу* коју је уловио митски ловац и по њеном лику направил маску. Меѓутим, постоје и дубљи езотеријски нивои тумачења према којима *канага* представља слику света, где је горњи крак небески свет, а доњи земаљски. Повезани су усправном летвицом, на чијем су врху два продужетка, који су у неким варијантама маске изрезбарени у фигури предачког пара. Тај вертикални елемент представља човека као осу света, а може да симболизује и пут којим умрли прелазе у свет предака. Током свечаности појављује се велики број плесача с *канага* маскама, чија игра подсећа на покрете врховног творца Аме док је стварао универзум.

Димензије: 91 x 68 x 12 цм. Инв. бр. 22.

10. *Kanaga* mask. Dogon people, Mali.

The Dogon people make more than 70 different masks, the *kanaga* being one of them. It is used for the *dama* funerary festivities held in an interval of few years. The *dama* ritual is performed so that the souls of the deceased can safely arrive to the ancestor world, but also to remove them from the village and the community of the living. The face of the *kanaga* is angular and geometrical, which is typical of Dogon masks. According to the interpretation that French researcher Marcel Griaule got from the Dogon communities, the *kanaga* represents the bird *komolo tebu* which was caught by the mythic hunter who made a mask after its appearance. However, there are more profound esoteric interpretations in which the *kanaga* represents the image of the world, its upper arm being the celestial part, while the lower the earthly one. They are connected with a vertical plank; at the top, it has two extensions which are carved into figures of the ancestral couple in some variations of the mask. This vertical element represents the man as *axis mundi*, but it can also symbolize the path that the deceased cross in order to enter the ancestral world. Many dancers wear *kanaga* masks during festivities. Their dance imitates the moves of Amma, the supreme creator, while he made the universe.

Dimensions: 91 x 68 x 12 cm. Inv. no. 22.

11. Маска *кпелије*. Народ Сенуфо, Брег на Слоновата Коска.

Антропоморфната маска од типот *кпели* - *јехе* се користела за време на церемониите поврзани со жетвата, во знак на благодарност на предците поради богатиот посев. Имала улога во обредните игри посветени на мртвите, во кои душата на починатиот е повикувана да ја напушти куќата во којашто живеел. За маската е карактеристично стилизираното овално женско лице, претставувајќи ги идеалите за убавината и грациозноста, а спуштените очни капаци ја оддаваат смиреноста и контемплацијата својствена за духовниот свет. Значењето на продолжетоците во облик на „ножици“, кои излегуваат од долниот дел на лицето и се составен ликовен елемент на маската, се претпоставува дека се дел од некој вид женски украс - коса или обетки. Птицата на врвот на маската обично служи како амблем на кастата на ковачите, односно на родовската линија на починатиот.

Димензии: 53 x 25 см. Инв. бр. 185.

11. Маска *кпелије*. Народ Сенуфо, Обала Слоноваче.

Антропоморфна маска типа *кпели-јехе* коришћена је приликом жетвених церемонија у знак захвалности прецима због богатог усева. Имала је функцију и у обредним плесовима посвећеним мртвима, у којима је душа умрлог позивана да напусти куќу у којој је живеел. За маску је карактеристично стилизовано овално женско лице које представља идеале лепоте и грациозности, а спуштени капци одају смиреност и контемплацију својствену свету духовног. Значење наставака у облику „ножица“ који изпазе из доњег дела лица, а чине составни ликовни елемент маске, није сасвим јасно, али претпоставља се да се ради о некој врсти женског украса - косе или наушница. Птица на врху маске обично служи као амблем касте ковача, родовске линије умрлог.

Димензије: 53 x 25 цм. Инв. бр. 185.

11. *Kpeli-yehe* mask. Senufo people, Ivory Coast.

The *Kpeli-yehe* anthropomorphic mask was used during harvest ceremonies as a symbol of gratitude to ancestors for the abundance of crops. Moreover, it was also used in ritual dances dedicated to the deceased, during which the soul of the deceased was called upon to leave the dwelling in which he/she resided before dying. This mask is characterized by a stylized oval female face representing the ideals of beauty and grace, while the closed eyelids reflect serenity and contemplation typical of the spiritual domain. The meaning of the extensions shaped as 'legs' protruding from the lower portion of the face and constituting a visual component of the mask, is not quite clear. However, it is believed that they represent some sort of female ornament - lock of hair or earrings. The bird on top of the mask usually represents the emblem of the blacksmith order, which is the tribal lineage of the deceased.

Dimensions: 53 x 25 cm. Inv. no. 185.

12. Маска птица-риба. Народ Бобо, Буркина Фасо.

Маските на народот Бобо и нивните соседи ги претставуваат духовите – заштитници, кои ги чуваат од несреќи поединците, семејството или родовската група. Тие ги отелотворуваат ликовите на духовите што им помогнале на нивните предци кога се нашле во незгода, во дивина, бидејќи духовите живеат во природата, далеку од човечките живеалишта. Во овој пример на маска, што комбинира елементи од птици и риби, отелотворена е претставата на чудесниот дух од природата. Маските на волтајските народи се полихромни, боени во црвена, бела и црна боја кои, заедно со геометриските декорации, пренесуваат одредени езотерични пораки познати на посветените членови на заедницата. Така, триаголникот е еден од најфреквентните мотиви, кој го демиургот – божеството или духовното суштество, кој на луѓето им ги пренел знаењата за културата. Ваквите маски се чуваат во семејните или родовските олтари и се носат за погреб и помен на старите членови од семејството. Се преливаат со жртвени понуди, а можат и да учествуваат во прослави поврзани со работа на поле.

Димензии: 70 x 21,5 см. Инв. бр. 1613.

12. Маска птица-риба. Народ Бобо, Буркина Фасо.

Маске народа Бобо и нивних суседа представљају духове-заштитнике које чувају појединца, породицу или родовску групу од несреќа. Оне отеловљују ликови духови који су помогли нивним прецима када су се нашли у неприлици, у дивљини, пошто духови бораве у природи далеку од људских станишта. У овом примеру маске, који комбинује елементе птице и рибе, отелотворена је представа чудесног духа из природе. Маске волтајских народа су полихромне, бојене црвеном, белом и црном бојом које, заједно са геометријским декорацијама, пренесе одређене езотеријске поруке познате посвећеним члановима друштва. Тако је троугао један од најфреквентнијих мотива, који означаваша демијурга – божанство или духовно биће које је људима пренело културна знања. Овакве маске чувају се на породичном или родовском олтару и износе за сахрану и помен старијих чланова породице. Преливају се жртвеним понудама, а могу учествовати и у прославама везаним за пољске радове.

Димензије: 70 x 21,5 см. Инв. бр. 1613.

12. Bird-fish mask. Bobo people, Burkina Faso.

Masks of the Bobo people and their neighbors represent spirits protecting individuals, families and the entire tribe from misfortune. They embody the images of spirits that helped their ancestors when needed, in the wilderness, seeing that spirits reside in nature, away from human dwellings. This example of the mask combines elements from both a bird and a fish, representing a wondrous spirit from nature. Masks of Voltaic peoples are polychrome, colored in red, white and black, which, along with the geometrical patterns, transfer certain esoteric messages known to the initiated members of the society. Thus, the triangle is one of the most frequent motifs, denoting a demiurge – a deity or a spiritual creature which transferred cultural knowledge to people. These masks are kept at the family or the tribal altar and are worn during funerals or memorial services of elderly family members. They are libated with votive offerings and can also be used during agricultural celebrations.

Dimensions: 70 x 21.5 cm. Inv. no. 1613.

13. Маска со фигура на предок. Народ Бобо, Буркина Фасо.

За разлика од повеќето маски на народот Бобо кои се зооморфни, со апстрактни, геометриски облици и сликани мотиви, оваа прикажува женска фигура. Символизира жена која е заслужна за одржувањето на својата родовска линија, бидејќи изродила деца и дочекала внучиња. Маскатата се појавува во церемонии во кои им се оддава чест на постарите жени, најчесто при погреб на оние што дочекале длабока старост.

Димензии: 71 x 24 см. Инв. бр. 1612.

13. Маска са фигуром претка. Народ Бобо, Буркина Фасо.

За разлику од већине маски народа Бобо које су зооморфне, са апстрактним, геометријским облицима и сликаним мотивима, ова приказује женску фигуру. Символизује жену која је заслужна за одржање своје родовске/предачке линије, јер је изродила децу и дочекала унучиће. Маска се појављује у церемонијама којима се одаје почит старијим женама, обично приликом сахране жена које су дочекале дубоку старост.

Димензије: 71 x 24 cm. Инв. бр. 1612.

13. Mask with ancestral figure. Bobo people, Burkina Faso.

Unlike most of the masks of the Bobo people, which are zoomorphic, with abstract, geometric shapes and painted patterns, this mask depicts a female figure. It symbolizes a woman contributed to the continuation of her tribal/ancestral line, in that she gave birth to children and has become a grandmother. This mask is used in ceremonies that pay tribute to women, usually during funerals of women who lived to an old age.

Dimensions: 71 x 24 cm. Inv. no. 1612.

14. Стол на предците. Народ Догон, Мали.

Столот го сочинуваат седиштето и основата во облик на диск, кој според толкувањето на догонските космогониски мотиви ги симболизираат земјата и небото. Седиштето е потпрено на каријатиди - антропоморфни фигури што ги претставуваат догонските предци Номо. Цикцак линиите асоцираат на патот по кој се симнале првите предци од небото, како и последниот предок Лебеа, кој го проголтала змија. Во западноафриканските култури, столиците се симбол на општествениот престиж и авторитет. Некои видови на догонски столици им служеле на свештениците како олтар, на кој ги принесувале жртвите.

Димензии: 30 x 25 см. Инв. бр. 63.

14. Столица предака. Народ Догон, Мали.

Столицу чине основа и седиште у облику диска који, на основу тумачења догонских космогонијских митова, симболизују Земља и небо. Седиште је подупрто каријатидама - антропоморфним фигурама које представљају догонске претке Номо. Цикцак линије асоцирају на пут којим су први преци сишли с неба, као и последњег претка Лебеа, кога је прогоптала змија. У западноафричким културама столице су симбол друштвеног престижа и ауторитета. Неке врсте догонских столица служиле су свештеницима хогонима као олтар на коме су приношене жртве.

Димензије: 30 x 25 цм. Инв. бр. 63.

14. Ancestral stool. Dogon people, Mali.

The stool consists of a disk-shaped base and seat which, based on the interpretation of Dogon cosmogonic myths, symbolize the Earth and heaven. The seat rests upon karyatides, anthropomorphic figures representing Dogon Nomo ancestors. Zigzag lines refer to the path that the first ancestors took when descending from heaven, but also to the last ancestor, Lebe, who was swallowed by a serpent. Stools are symbols of social prestige and authority in West African cultures. Some types of Dogon stools were used by the hohon priests as altars for sacrifices.

Dimensions: 30 x 25 cm. Inv. no. 63.

15. Минијатурни маски. Либерија.

Народите во Западна Африка прават минијатурни маски, како реплики на маските за танцување, и поврзани се со истата духовна претстава. Најчесто се застапени кај народот Дан, кој за нив има повеќе имиња, од кои најпозната е *го* (мала глава). Имаат функција на заштитна амајлија за поединците. Минијатурните маски, кои се нарекуваат и пасош-маски, се носат на телото, обвиткани околу рацете, заштитени за облеката итн. Сопствениците што ги користат амајлиите поради заштита на пат, во лов или за исцелување од болести најчесто се мажите, затоа што жените, по правило, немаат пристап до маските. Како и на големите маски, и на минијатурните им се принесува храна и либација, па затоа најчесто се прекриени со патина, што е прикажано и преку двата примера на фотографијата (во првиот ред десно и во вториот ред лево).

Одлево надесно: народ Баса, димензии 9,5 x 5 см, инв. бр. 1293; народ Дан - Гере, димензии 11 см, инв. бр. 1068; народ Дан - Гере, димензии 10,5 см, инв. бр. 1069; народ Глебо, димензии 15 x 4 см, инв. бр. 1294.

15. Минијатурне маске. Либерија.

Народи западне Африке праве минијатурне маске као реплике плесних маски и повезане су са истом духовном представом. Изразито су заступљене код народа Дан, који за нѝх има више назива, од којих је најпознатији ма го (мала глава). Имају функцију заштитног амулета појединца. Минијатурне маске, које се зову још и пасош-маске, носе се на телу, обмотане око руке, нашивене на одећу итд. Власници, који их користе ради заштите на путу, у лову или ради исцелјења од болести, углавном су мушкарци зато што жене, по правилу, немају приступа маскама. Као и великим маскама, приноси им се храна и либације, због чега су често прекривене патином, што покажују и два примера на фотографији (у првом реду десно и другом реду лево).

Слева надесно: први ред - народ Баса, димензије 9,5 x 5 цм, инв. бр. 1293; народ Дан-Гере, димензије 11 цм, инв. бр. 1068; други ред - народ Дан-Гере, димензије 10,5 цм, инв. бр. 1069; народ Глебо, димензије 15 x 4 цм, инв. бр. 1294.

15. Miniature masks. Liberia.

West African peoples create miniature masks, replicas of dance masks, and are connected to the same spiritual representation. They are quite frequent among the Dan people, who have multiple names for them, the most famous being *ma go* (small head). They function as an individual's protective amulet. Miniature masks, also called passport masks, are worn on the body, wrapped around the arm, sewn on the clothes etc. Their owners, who use them for protection while travelling, hunting or for healing from a certain disease, are mainly men, as women generally do not have access to masks. As is the case with the big masks, food and libations are given to these masks as offerings, resulting in a patina, as shown in the two examples on the photo (first row on the right, and second row on the left).

From left to right: first row - Basa people dimensions 9.5 x 5 cm, inv. no. 1293; Dan-Gere people, dimensions 11 cm, inv. no. 1068; second row - Dan-Gere people, dimensions 10.5 cm, inv. no. 1069; Glebo people, dimensions 15 x 4 cm, inv. no. 1294.

16. Такаенина *филафани*. Народ Сенуфо, Брег на Слоновата Коска.

Памучната сликана такаенина претставува културен хибрид, кој се појавил во градот Корхого, на крајот од шеесеттите години на минатиот век. Се развил од практиката на сликањето на ритуалната облека, што се употребувала во дивинацијата и како заштита од духовите во грмушките. Такаенината од која се правела облеката на ловецот била украсувана со линии, пруги и други геометриски мотиви, со повремени графички прикази на животни. Се верувало дека така насликаната облека ќе му пружи заштита на ловецот. Во современите варијанти, оваа такаенина станала слика чија композиција ја прават фигуративни мотиви - ликови на животни, билки и маскирани луѓе што се повторуваат, прикажани без перспектива, во неколку редови, создавајќи впечаток на динамично движење на фигурите. Целата сцена алудира на лов - приближување на камуфлираните ловци кон животните.

Димензии: 229 x 155,5 c. Инв. бр. 329.

16. *Филафани* тканина. Народ Сенуфо, Обала Слоноваче.

Сликана памучна тканина представља културни хибрид који се појавио у граду Корхого, крајем шездесетих година прошлог века. Развио се из праксе осликавања ритуалне одеће, која се употребљавала у дивинацији и као заштита од духова шипражја. Тканина од које се правила одећа ловаца украсавала се линијама, пругама и другим геометријским мотивима, уз повремени графичке приказе животиња. Верувало се да тако осликана одећа пружа ловцу заштиту. У савременој варијанти ова тканина постаје слика, чију композицију чине фигуративни мотиви - ликови животиња, биљака и маскираних људи који се понављају, приказани без перспективе, у неколико редова, стварајући утисак динамичности и кретања фигура. Цео приказ алудира на сцену из лова - приближување камуфлираних ловаца животињама.

Димензије: 229 x 155,5 cm. Инв. бр. 329.

16. *Filafani* textile. Senufo people, Ivory Coast.

The painted cotton fabric is a cultural hybrid that emerged in the town of Korhogo at the end of the 1960s. It developed out of the practice of painting ritual garments that were worn during divinations and as protection from the bush spirits. The fabric used for producing hunters' clothes was decorated with lines, stripes and other geometrical patterns, with occasional graphical depictions of animals. It was believed that clothes painted in that manner would protect the hunter. In its contemporary variation, this fabric becomes a painting composed of repetitive figurative patterns: animals, plants and masked people, shown in several rows without perspective, thus indicating the dynamics and movement of the figures. The whole scene evokes a hunting scene - camouflaged hunters approaching the animals.

Dimensions: 229 x 155.5 cm. Inv. no. 329.

17. Кошула на ловец од боголан ткаенина. Народ Бамана, Мали.

Облеката на ловците Бамана е многу практична и прилагодена за таа активност. Често се прави од ритуални ткаенини по име боголан или боголанфини што значи „каплива ткаенина“. Ловецот на кошулата константно додава амулети од животински рогови, канџи, клунови итн. Магиската инкантиција за заштита се изговара во парчиња ткаенина или кожа, кои, исто така, се зашиваат на ткаенината. Ловецот што ја носи кошулата и има на неа голем број амулети, со тек на време, и самиот почнува да личи на своето опкржување, на грмушките во коишто лови, што на другите им дава доказ за неговото искуство. Слични кошули носеле поетите и бардовите, кои ги опишувале подвизите на ловците и го величале нивното јунаштво. Овој примерок му припаѓал на д-р Здравко Печар, кој ловците Бамана го примиле во својата заедница.

Димензии: 84 x 125 см. Инв. бр. П 529.

17. Кошуља ловца од боголан тканине. Народ Бамана, Мали.

Одећа Бамана ловаца веома је практична и прилагођена за ту активност. Често се прави од ритуалне тканине по имену боголан или боголанфини, у значењу „блатњава тканина“. На кошуљу ловац константно додаје амулете од животињских рогова, канџи, кљунова итд. Магијске инкантиције за заштиту изговарају се у комадиће тканине или коже, који се такође нашивају на тканину. Временом, са све већим бројем амулета, ловац обучен у ову кошуљу и сам почиње да личи на своје окружење, на шипражје у коме лови, што другима пружа доказ о његовом искуству. Сличне кошуље носили су и песници, бардови који су описивали подвиге ловаца и величали нивно јунаштво. Овај примерак кошуље припадао је др Здравку Печару, кога су Бамана ловци примили у своје удружење.

Димензије: 84 цм x 135 цм. Инв. бр. П 529.

17. Hunter's shirt made of bogolan textile. Bamana people, Mali

Bamana hunters' garments are very practical and adjusted for that activity. They are often made of a ritual textile called *bogolan* or *bogolanfini* meaning 'mud cloth'. The hunter continuously adds amulets made of horns/antlers, claws, beaks, etc., to the shirt. Magical protective incantations are pronounced into cloth strips or pieces of leather, which are also sewn onto the fabric. Eventually, the hunter wearing this shirt begins to resemble his surroundings, the shrubs in which he hunts, which provides evidence of his experience. Similar shirts were worn by poets - bards who depicted the accomplishments of hunters and praised their heroism. This shirt belonged to Dr Zdravko Pečar, who was accepted into the Bamana hunter society.

Dimensions: 84 cm x 135 cm. Inv. no. P 529.

18. Кукла Акуаба. Народ Ашанти, Гана.

Жените кај народот Ашанти и нивните соседи користат дрвени кукли за плодност, за да имаат потомство. Според легендата, жената по име Акуа не можела да има дете. По совет на свештеник, таа нарачала да ѝ се изработи дрвена кукла на дете, со која се однесувала исто како и со вистинско, носејќи го секаде со себе, на појас и на грб. Набрзо потоа, родила дете. Според таа легенда, куклата за плодност кај народот Ашанти се вика Акуа Ба – „Акуиното дете“. Фигурата на куклата е секогаш од женски пол, прикажана со гради, имајќи го предвид тоа што заедницата е матрилинеарна, па добивањето женски деца е важно за продолжување на семејството. Големата плоската глава, издолжениот врат и малата уста претставуваат идеали за убавина, додека телото и рацете се намалени и апстрактни. Куклите со себе ги носат и трудниците, против уроци, но и за да донесат на свет убаво дете.

Одлево надесно: димензии 36 см, инв. бр. 346; димензии 25 см, инв. бр. 347; димензии 40,5 см, инв. бр. 344.

18. Акуаба лутка. Народ Ашанти, Гана.

Код Ашанти народа и нивних суседа жене користе дрвену лутку плодности да би имале потомство. Према легенди, жена по имену Акуа није могла да има деце. По савету свештеника, наручила је да јој се изради дрвена лутка детета, с којом је поступала као с правим дететом, носећи је свуда са собом, за појасом или на леђима. Убрзо након тога родила је дете. По тој легенди, лутка плодности народа Ашанти зове се Акуа Ба – „Акуино дете“. Фигура лутке увек је женског пола, приказана с грудима, с обзиром на то да је заједница матрилинеарна, па је добијање женске деце битно за наставак породице. Велика пљосната глава, издужен врат и мала уста представљају идеале лепоте, док су тело и руке сведени и апстрактни. Лутку носе са собом и труднице, против урока, и да би донеле на свет лепо дете.

Слева надесно: димензије 36 цм, инв. бр. 346; димензије 25 цм, инв. бр. 347; димензије 40,5 цм, инв. бр. 344.

18. *Akuaba* doll. Ashanti people, Ghana.

Among the Ashanti people and their neighbors, women use wooden fertility dolls to have offspring. Legend has it that a woman named Akua could not conceive. Following the priest's advise, she ordered a wooden doll representing a child, which she treated as an actual one. Soon afterwards she gave birth. According to this legend, the fertility doll of Ashanti people is called Akua Ba - Akua's child. The doll is always female, shown with breasts, considering that the community is matrilineal, therefore having girls is important for the continuation of the family. The large flat head, elongated neck and small mouth represent ideals of beauty, while the body and the arms are reduced and abstract. Pregnant women also carry these dolls to prevent being jinxed and to ensure giving birth to a beautiful child.

From left to right: dimensions 36 cm, inv. no. 346; dimensions 25 cm, inv. no. 347; dimensions 40.5 cm, inv. no. 344.

19. Кукла *биига*. Народ Моси, Буркина Фасо.

Кај народот Моси, женските деца добиваат дрвена кукла *биига* (дете), со која си играат како со вистинско дете и така се подготвуваат за улогата на мајка. Жените што не можат да добијат дете, оваа кукла ја носат вметната, закачена (вдената) во облеката, како што се носат децата, за да го осигураат потомството. Куклата има тело во облик на издолжен цилиндер, а полукружната плосната глава напред има специфичен продолжеток, претставувајќи репче на лицето, какво што имаат девојчињата од Моси. Нагласените бујни гради, налик на оние кај возрасните жени, како и папокот, го симболизираат мајчинството и раѓањето.

Димензии: 35 см. Инв. бр. П 643.

19. *Биига* лутка. Народ Моси, Буркина Фасо.

Код народа Моси женска деца добијају дрвену лутку *биига* (дете) с којом се играју као с дететом и тако се припремају за улогу мајке. Жене које не могу да добију дете ове лутке носе заденуте у одећу, као што се носе деца, да би осигурале потомство. Лутка има тело у облику издуженог цилиндра, а полукружна плосната глава напред има специфичан продужетак који представља чуперак на лицу, какав имају Моси девојчице. Нагласене пуне груди, попут оних код одраслих жена, као и пупак, симболизују материнство и раѓање.

Димензије: 35 цм. Инв. бр. П 643.

19. *Biiga* doll. Mossi people, Burkina Faso.

Among the Mossi people, girls get wooden dolls called *biiga* (a child) to play with, as they would with an actual child, and thus prepare for their future maternal role. Women who cannot conceive carry these dolls wrapped in their clothes as they would carry real children, so as to get pregnant. The doll has a body in the shape of an elongated cylinder, while the semi-circular head is flat, and the specific extension at the front represents a lock of hair on the face such as Mossi girls have. The emphasized full breasts, like those of adult women, as well as the umbilicus, symbolize motherhood and birth.

Dimensions: 35 cm. Inv. no. P 643.

20. Култна фигура. Народ Бауле, Брег на Слоновата Коска.

Народот Бауле резбари голем број антропоморфни фигури, кои имаат две главни намени. Едниот вид фигури ги претставуваат духовите на природата и предците *асие усу*. Нив ги користат локалните шамани за да стапат во контакт со духовите, за да им ги решат проблемите на своите клиенти, кои им се обраќаат поради болести, незгоди при лов или лоша рожба на посев - за коишто се верува дека ги предизвикуваат овие духови. Другиот вид скулптури, пак, се фигури на небесен маж и жена, за кои се мисли дека, поради љубомора, им создаваат проблеми во љубовта на луѓето. Овие два вида фигури се многу слични и можат да се препознаат само по тоа што *асие усу* се прекриени со патина од жртвена храна, која им ја принесуваат свештениците. Примерот на фигурата на фотографијата има многу детално изработена фризура и скарификација која, заедно со мазната површина и облите контури на телото, го претставуваат идеалот за убавина на народот Бауле, наведувајќи на заклучок дека се работи за небесна жена (*блоло бла*).

Димензии: 53 x 16 см. Инв. бр. П 1073.

20. Култна фигура. Народ Бауле, Обала Слоноваче.

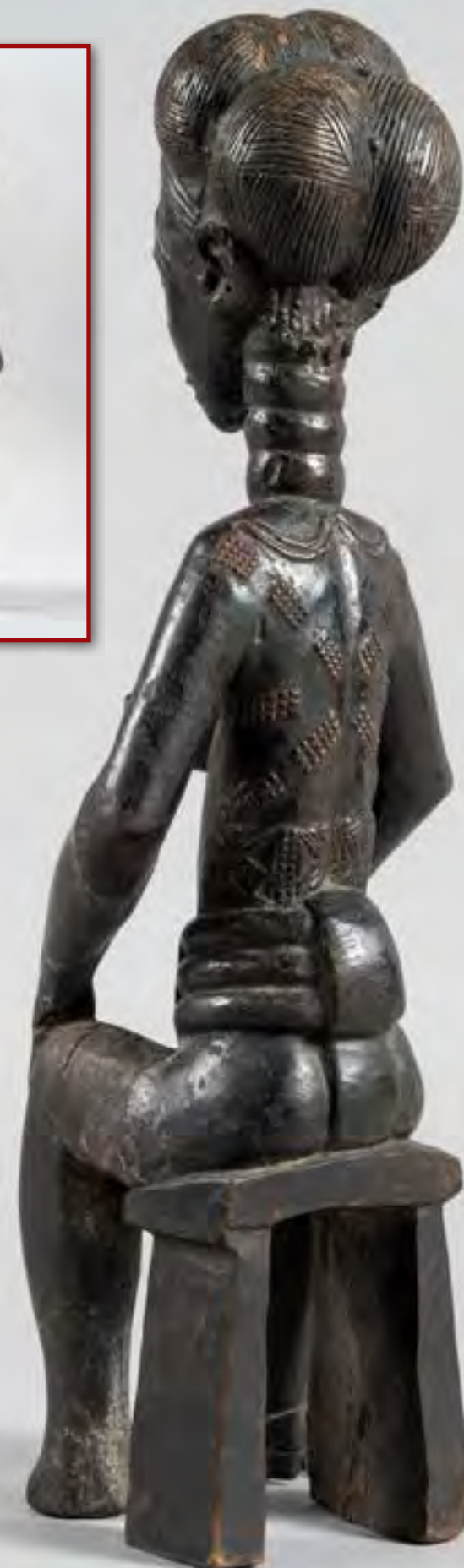
Народ Бауле резбари велики број антропоморфних фигура које имају две главне намене. Једну врсту фигура чине представе духова природе и предака, *асие усу*. Нив користе локални шамани да ступе у контакт с духовима и реше проблеме својих клијената, који им се обраќају због болести, незгода у лову, или лошег рода усева - за које се верује да их проузорукују ови духови. Другу врсту скулптура чине фигури небеског мужа или жене, за које се сматра да због љубоморе стварају људима проблеме у љубави. Ове две врсте фигура веома су сличне и могу се разазнати тек по томе што су *асие усу* прекривене патином од жртвене хране, коју им свештеници приносе. Пример фигури на фотографији има веома детаљно изведена фризура и скарификације, које заједно са глатком површином и облим контурама тела представљају идеале лепоте Бауле друштва, наводећи на закључак да се ради о небеској жени (*блоло бла*).

Димензије: 53 x 16 cm. Инв. бр. П 1073.

20. Cult figure. Baule people, Ivory Coast.

The Baule people carve many anthropomorphic figures which have two main purposes. One type of figures represents spirits of nature and ancestors, *asie usu*. They are used by local shamans to get in touch with spirits and solve their clients' problems, such as diseases, hunting accidents, poor harvest, all believed to be caused by these spirits. The second type consists of figurines representing the celestial husband or wife, considered to cause love problems to people due to jealousy. These two types of figurines are very similar and can be distinguished only by the patina of the *asie usu*, which is a result of the sacrifices made by priests. The figure shown on the photo has a very detailed hairstyle and scarifications which, along with the polished surface and rounded body contours, represent the ideals of beauty of Baule society, thus inferring that it is a celestial wife (*blolo bla*).

Dimensions: 53 x 16 cm. Inv. no. P 1073.

Skopje Jazz Festival has played a significant role in the promotion and affirmation of African culture in Macedonia. Even though jazz is often associated with American musicians, it has African origin. Musical basics of jazz have been transferred by slaves who were brought to the Caribbean and North America from West Africa. Further, this base combined with the Afro-Caribbean beats and European melodies, in New Orleans developed into a new music nowadays recognized as one of the most progressive styles. Many refer to it as jazz.

For more than thirty years the program of Skopje Jazz Festival consists of musicians who are inspired by the African music, such as: Steve Coleman, Cassandra Wilson, Cecil Taylor, Henry Threadgill, John Lurie, Maceo Parker, Herbie Hancock, Ahmad Jamal, Wayne Shorter, McCoy Tyner, Ornette Coleman, Sun Ra, Joe Zawinul, Art Ensemble of Chicago, to name a few. This year's program also includes such musicians and especially Wadada Leo Smith, David Murray and Harriet Tubman, who incorporate the notion of African culture in their compositions.

Besides these American musicians, Skopje Jazz Festival has hosted many African artists, Salif Keita, Toure Kunda, Mory Kante, Youssou N'Dour and Femi Kuti being some of the most eminent. The affirmation of African music and culture has been intensified with Offest, another festival organized by Skopje Jazz Festival. Here we have in mind the performances of Oumu Sangare, King Ayisoba, Pet Thomas, Bassekou Kouyate, Bubacar Traore and Tinariwen group, all of them from West Africa, mostly from Mali. This country is also the place of origin of the majority of items in the collection of the Museum of African Art that displays its sculptures and masks within 'The Spirits of Africa: West African Ritual Art' exhibition.

Due to Skopje Jazz Festival these spirits are gradually incorporated into the artistic world of Macedonian listeners through the 6/8 time signature, atavistic melodies and dynamic dances, and have inspired the interest in the African people and their culture. Visitors of the exhibition at the Museum of Macedonia will have the opportunity to get acquainted with the spiritual world of African communities, and particularly while they can enjoy this year's program of Skopje Jazz Festival.

SKOPJE JAZZ FESTIVAL 2018
18-21 OCTOBER

18 OKTOMBRI
20:00 MOB
ALEXANDER HAWKINS
DAVID MURRAY QUARTET feat. SAUL WILLIAMS
24:00 MKЦ Дансинг сала
ARTO LINDSAY / PAAL NILSSEN-LOVE

19 OKTOMBRI
20:00 MOB
WADADA LEO SMITH
HARRIET TUBMAN
24:00 MKЦ Дансинг сала
THURSTON MOORE

20 OKTOMBRI
20:00 MOB
METTE RASMUSSEN
TRONDHEIM VOICES
SUSANA SANTOS SILVA / AB BAARS / HAMID DRAKE
24:00 MKЦ Дансинг сала
MOPO

21 OKTOMBRI
20:00 MOB
30 years in music:
TONI KITANOVSKI

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

7.031.2(66)(083.824)

7.031.2:2-525.5(66)(083.824)

7.031.2:730(66)(083.824)

398.3:2-167(66)(083.824)

ДУХОВИТЕ на Африка : ритуална западноафриканска уметност / [уредник на каталогот = уредник каталога Гоце Наумов = catalogue editor Goce Naumov ; фотографии во каталогот Владимир Поповиќ = фотографии у каталогу Владимир Поповиќ = catalogue photographs Vladimir Popović ; превод на српски и македонски Татјана Трајковиќ, превод на англиски Андриана Драговиќ = превод на српском и македонском Татјана Трајковиќ, превод на англиском Андриана Драговиќ = Macedonian and Serbian translation Tatjana Trajković, English translation Andriana Dragović]. - Скопје : Музеј на Македонија ; Скопје : Музеј Македоније = Skopje : Museum of Macedonia, 2018. - 97 стр. : илустр. ; 25 см

На стр. 2: Духови Африке : ритуална уметност западне Африке. - На стр. 3: The spirits of Africa : West African ritual art. - Текст на мак., срп. и англ. јазик

ISBN 978-9989-917-65-3

1. Др. насп. ств. насл.

а) Ритуална уметност - Западна Африка - Каталогизи б) Ритуална уметност - Маски - Западна Африка - Каталогизи в) Ритуална уметност - Скулптури - Западна Африка - Каталогизи г) Народни верувања и обичаи - Натприродни суштества - Западна Африка - Каталогизи

COBISS.MK-ID 108485386

